

Széchenyi és Kölcsey a nemzeti érzésről¹⁾

Írta : GAAL JENŐ.

Az aradi Kölcsey Egyesület évváró ünnepies ülése alkalmából mint annak egyszerű tagját engem is ünnepies hangulat kapott meg. Számptalan nemzeti nehézségeink és küzdelmeink közepett – mintegy vigasztalásul – fejlődésünk újabb aranykorának, a múlt századbeli reformaerának, mely 1526-ban történt szétromboltatásunk után állami létünket szellemileg és erkölcsileg újból megalapozta, két gondviselésadta férfia jelenik meg lelki szemeim előtt: a Legnagyobb Magyar és az a látnók költő, akinek ragyogó nevét egyesületünk címében viseli.

Ez a két megszentelt emlékü történeti alak származásra, neveltetésre, külső életkörülményeikre, s nemcsak érvényesülésük módjára és hatására, hanem még véralkatra, így tehát jellemre nézve is nagyon különbözött egymástól. De testi és szellemi valójuk bármily nagy különbséget mutatnak is fel, erkölcsi tekintetben annyira azonosak, hogy teljesen ugyanazt a világfelfogást, ugyanazt a magasztos emberi ideált és a jelenkor által is megszívlelendő ugyanazokat az elsőrendű nagy tanulságokat képviselik az irodalomban és történetünkben.

A részemre kiszabott idő rövidségére való tekintettel mindennek én most csupán miniature képét nyújthatom. Azonban előadásom szűk kerete a kötelességszerű igyekvés alól, hogy ez az igénytelen kis rajz lehetőleg mégis az egésznek benyomását nyújtsa, nem ment fel. Szembe állítom azért az említettem két nagy egyéniséget mindazzal, amiben különbözök

¹⁾ Az aradi Kölcsey Egyesület 1914. évi februárius 14-diki közfülésén tartott előadás.

és mindazzal, amiben egyek voltak, végül pedig tömören jelezni akarom, hogy a bennök rejtett sok ellentét miatt békült ki mégis oly teljes harmóniában, mely a valóval tökéletesen egyező bölcs tanítás erejével és melegével hat értelmünkre s emeli kedélyünket és érzelmi világunkat.

Ha SZÉCHENYI-t és KÖLCSEY-t képzeletünkben egymás mellé állítjuk, úgy lelki szemeink egy titán oldalán, aki csaknem hegyeket mozgat meg és halmoz egymásra, egy szelíd, majdnem leányosan szemérmes, finom költőiséggel álmodozó, de azért igen mély gondolkozású valódi görög bölcslet s a lelkiismeret szózatát szavaló bátor és elragadó szónokot látnak. Egy már sok százados múlttal bírt dicső nemzetség sorskegyelt sarja az egyik, akinek végzete mindent kijuttatott abból a sok jóból, ami az életet széppé, fenségessé, vonzóvá és kívánatosná teszi. Előkelő családjának dédelgetett legifjabb tagja, aki hatalmas atyjának kedvencze, kitűnő anyjának és testvéreinek szemefénye. Még gyermekifjú és már is meglátja az igazi nagy világot.

Tulajdon szemei előtt birodalmak keletkeznek és dőlnek össze. Maga is részt vesz az újkor egyik legnagyobb hadjáratában s az első döntő csatának, az 1813-iki lipcseinek ki meneteléséhez maga is – történetileg bebizonyítható – nem csekély befolyással hozzájárul.

Még atyjának életében ő is, mint két másik fivére, nagy hitbizomány birtokába jut s az élet gyönyörű kertjében éveken át térdig jár a rózsában. De rövid mámoren után magasztos feladatainak tudatára jut. Hogy azokra érdemessé tegye magát, újból és újból bejárja az egész akkor reánk névé fontos világot, mely nyitott könyv neki s bámulatos képességeivel lángelméje és lánglelke abból táplálkozik.

Mint kész újjáalkotója fájának lát hozzá életmunkájához, melynek sokkal több mint hét csodáját teremti meg, mert amihez csak nyúl, az mind korszakos alkotássá válik. A legfőbb ezek között az a más magyarság, mely a régi elalélnak helyébe lép s amely cyklopi feladatokra vállalkozván, a lehetlent is csaknem eléri. De ő dicsőségének tetőpontján lemond addig példátlan s neki jól eső népszerűségéről, hogy vesztébe rohanó nemzetének megmentésére kínos kötelességeit vért izzadva is teljesítse.

Előbb az értelmi, utóbb az erkölcsi nagyságnak oly példáit mutatja, melyeket kortársai közül alig-alig ért meg valaki. Az élet végre a családi boldogság révébe is bevezeti, de ő hullámzó kedélye és a köz iránti határtalan odaadása mellett mégis a legboldogtalanabb ember hazájában. A világ minden javainak közepett ő csak nemzetének sorsát hordja szíven, s ennek balra fordulásával vértanúsággá teszi saját életét. Tragikuma megrendít egy nemzetet, mely csak annak beálltával kezdi látni, hogy benne mivel áldotta meg végzete.

Vele szemben a látnok-költő mily egyszerű, igénytelen és törekeny alak. Ósrégi, de igen közepes birtokú nemesi család ivadéka, aki egy kis nádfedelű curiában látja meg a napvilágot. Szüleit és egyik szemét már gyermekkorában elveszti. A vézna, csendes, magábavonult árva fiú egészen öneréjére s legfeljebb a falusi iskola és a debreczeni collegium szűk körére van utalva. Ott ugyan szorgalmasan tanul, de sem ez, sem utóbb pesti környezete nem alkalmas a nemzetvezér kiképzésére. Akkor ugyanis cultural központunk még nem volt, eladdig míg azt utóbb SZÉCHENYI nem teremte meg. A magyar irodalom vezető férfiai igen lelkes, de kicsinyes emberek. Mentora KAZINCZY FERENCZ mint nyelvújító halhatatlan, de maga sem a nemzeti, hanem kora eltévedt felfogásához képest az általános emberi gondolatnak hive és hirdetője. KÖLCSEY buzdítást az irodalmi képződés terén igen, de támogatást és tartósabb lendületet nem kap tőle. Sőt ő kénytelen később ezt az egy vezetőjét is megvédeni s miatta nagy küzdelmei vannak. Ha rövid bécsi tartózkodását leszámítjuk, mondhatni, hogy a művelt külföldet soha sem látta. Azért csaknem mindent magából és tanulmányaiból kell merítenie.

Egy szemével, roskatag, vézna alakjával azonban az éjt is napallá teszi s átható szelleme nemcsak a jelen minden országának, hanem minden koroknak műveltségét is átkutatja s azok értelmi és erkölcsi kincseit magáévá teszi. Költői lélek, de nem első rangú költői tehetség, hanem mint műítész nagy. Lyrájának legszebb termékeiben is a hazafias, a nemzeti elem és az apostoli, prófétai ihlet a megkapó. Kitűnő jogász, ékes szavú, megragadó hatású művészi rhetor, de egyúttal nagy élet- és állambölcselő is.

Mindazáltal meggyében sokáig nem tud érvényesülni.

Még az első reform-országgyűlésre is csak mint újonnan ki-nevezett tiszteletbeli főjegyző jut fel, ott azonban három év alatt a nemzet vezérei közé emelkedik. A SZÉCHENYI, WESSELÉNYI és KOSSUTH társaságába jut. Az elsőnek hatása ő reá is kiterjed, midőn nemzeties szelleme rokontermészetű lelkiültének megadja a végleges szilárdságot.

Akkor a közélet irányítói közt még nincs meghasonlás s a SZÉCHENYI-cultus összefér a WESELÉNYI és KOSSUTH barát-ságával. Ez a három ember pótolja neki – könyvein kívül - az egész idegen nagy világot. A két utóbbinak később védő-jévé, támaszává lesz, akik lánglelkének segítségével nélkül nem is lehetnek el.

KÖLCSEY ez időben SZÉCHENYI s a még fiatal DEÁK FERENCZ mellett nálunk a legtöbb államférfiú hivatást mutatta s be-bizonyítja azt, hogy az ő magyar fajban minő eredeti szellem és erkölcsi értékek szunnyadnak. Rövid három év kimond-hatatlanul fáradságos dicsőségének parányi látkörű szűkebb hazája hálátlanul vet véget. KÖLCSEY ezután megint kisszerű, részben gonosz természetű köz- és magánviszonyok Procrustes ágyába kerül. Ott csak a neki kijutott s a nyakába szakadt bajok által reámért kellemetlen, nem egyszer kínos köteles-ségek példás teljesítésében talál enyhülést. Hű nő és hálás gyermekek boldogító szeretét soha sem ismerte. Dalai is a szerelemnek csupán epedő áhítozásai voltak. Férfi kora delén, lelkiismeretes munkássága közben éri a halál, mely derékban töri ketté ezt az obeliszkként büszkén emelkedő, egyöntetű, egy kőből vágott igazán classicus életet. Ekkor mondta róla báró WESSELÉNYI MIKLÓS ezt a társadalmunkra súlyos bírálatot tartalmazó nagy dicséretet: »nem volt közénk való«.

Íme a tökéletes ellentétek két emberének találkozása abban a nagy harmóniában, mely a maga egységével és teljes-ségével uralkodik a világegyetemen. Miképp magyarázható meg az, hogy ily különbségek mellett is világnézetők, életfelfogásuk és hazafias törekvésök egy és ugyanaz? Ez nem is lehetett másként, mert hiszen a legfőbb igazságokat az jellemzi, hogy tiszták, világosak, elemiek, megczáfolhatatlanok és önmaguk-kal mindig egyezők. Nem egymástól, hanem az örök nagy természetűtől tanulják azokat az emberek.

Széchenyi óriási hatása a maga korában, 1825-től 1840-ig,

kétségtelen volt; de abban, hogy KÖLCSEY-vel a nemzeti eszme cultusában találkoztak, ennek a hatásnak csak annyi része van, hogy ez utóbbinak – főleg példája által – lelki erőt adott az általa már régen érzett természetes igazság ihletés hirdetésére.

Ha már most összehasonlítjuk SZÉCHENYI és KÖLCSEY hitvallását sok egyéb mellett és felett az ember társas fejlődésének nemzeti feltételeiről, meglepő congruentiát fogunk találni nemcsak az eszmék magvaira, hanem még az ezeket visszaadó kifejezések árnyalataira nézve is. Ez annál meghatóbb, mert idevágó irataik keletkezésök alkalmainak egymástól elütő és nyilatkozataik kétségkívül spontán voltánál fogva nem igen befolyásolhatták Íróikat. Egyaránt mély meggyőződésekből fakadtak azok s az erkölcsileg rokonlelkek egybehangzó megnyilatkozásainál nem egyebek.

.SZÉCHENYI tanácsa szerint az ország boldogulására irányuló törekvéseinkben két szót tartsunk mindenek felett szemeink előtt: a keresztény és nemzeti nevelést. Könyveket Írhatni e két szó tartalmáról és becséről. A keresztény szellem a fajtákat és a különféle vallások híveit egyesíti, a nemzeti irány pedig egyesítend minden igaz magyart.

Minden népnek saját geniusát és saját életelemét, mely nélkül nem fejlődhetik, kell első sorban irányadónak tekinteni. A mi két életelemünk: nemzetiségünk és alkotmányos szabadságunk áldozatkész szeretete. De ezek mibenlétével sokáig nem voltunk tisztában. Az alkotmányos szabadság helyett a fékevesztett, korlátlan szabadosságot kerestük; a nemzet életének pedig folyton nagyobbszerű és nemesebb kifejlesztése helyett idegen culturákat nyersen, feldolgozatlanul szívunk magunkba.

A közérdek megvalósítása a nemzetek hosszú életének első biztosítéka. Hogy ez a legnagyobb társadalmi életelv, annak a világtörténet a maga egészében kétségbe nem vonható bizonyítékát képezi.

A másik nagy életelv pedig: a nemzeti szellem. Az maga is fejlődés eredménye s nem úgy jön létre, mint ahogy állítólag Pygmaleon szobra keletkezett, melybe mikor az alkotó művész azt már teljesen elkészítette volna, csak akkor teheltek életet az istenek.

A nemzeti szellem alig észrevehető módon ered, halkan nevelkedik és fejlődik. Csak így lehetséges az, hogy a nemzetek a saját jó alaptulajdonságaik révén, egyéniségök megromlása nélkül is haladhatnak. Különben arra lennének kárhoztatva, hogy vagy eredeti állati vadságukban maradjanak, vagy elveszítsék azt a benső erőt, amely szerves módon eddig a tökéletesbülés útján előre hajtotta őket. A nemzeti szellemhez való hűtlenség a nemzet lelkületének zománczát törli össze. Igaz, hogy a nemzetek emelkedése nem kistrészen kölcsönös hatás eredménye is, de a külföldi benyomásokat nem eredetiségünk és jóknak bizonyult sajátságaink rovására kell elfogadnunk, hanem azok befolyása alatt fejtsük ki a magunk rendszereit s a külföldi példa csak útmutatás és tájékoztató legyen.

A nemesbült nemzetiségben azért van varázserő, mert az nem egyéb, mint a rokonok közötti szeretet, a széleskörű barátság és a családi becsület felett örökös éberség, a magasrendű emberi lény minden ereibe és lelke legbensőbb rejtekébe szőtt természeti tulajdonság, melyet az önbecsülés megsemmisülése nélkül épp oly lehetetlen kiirtani, mint amily bizonyos, hogy a szív kiszakíttatása után élni nem lehet. A nemzeti eszme uralma alól magát kivonó népségből oly zagyva ivadék, egy közép izének nevezhető valami jön létre, melynek életerős propagatioja épp oly lehetetlen, mint a különböző fajokból keletkezett korcsoké. Anélkül a népeknél is beáll az, hogy az erőteljes, alkotó férfikor átugrásával ifjan megvénülnek, vagy mint a kormány nélküli hajó addig hanyattatnak, míg vagy elsülyednek, vagy partra vettvén, bizonyos zsákmányaivá válnak az idegeneknek.

Nagy tanulsága a világtörténetnek, hogy az ókor legkiválóbb nemzetei is akkor állottak legmagasabban, midőn még romlatlan nemzetiségök legjobban volt kifejlődve s ahhoz a leghívebben ragaszkodtak. Míg a görög görög volt, a római meg római, addig minden bármily hatalmas ellenség is meghódolt előttük. Így lesz ez az újabb nemzeteknél is. Ha az angol, francia és német valamikor elveszti majd eredeti jellegét, elpusztuland. Mi is csak akkor maradhatunk meg, ha minél jobb, minél nemesebb s minél természetesebb és igazibb magyarok leszünk. De mint minden szeretet, a nem-

zeté is, nemcsak kötelesség a maga helyén, hanem az élvezetek és erkölcsi örömök kiapadhatatlan forrása is s valamint folyton édes érzés valamely szeretett lényt szolgálni, sőt érette szenvedni, úgy felette tiszta és szent öröm nemcsak fáradni a honért, hanem annak előmeneteleért érzékeny áldozatokat is hozni.

Mindezt ő számtalan változatban minden alkalommal nemcsak hangoztatá, hanem ebbeli meggyőződését fényes nagyszerű tettekkel be is bizonyította. Még csak azt emelem ki, hogy mily élesen ítélte el és bélyegezte meg mint csúf, aljas hűtlenséget és gálád hálátlanságot – nem a nemzetköziiséget, mely nemzeteket tételez fel, – hanem azt a becstelen világpolgárságot, mely szerinte a jellemtelenség és Parasitismus netovábbja.

SZÉCHENYI tehát a nemzeti eszmében ugyan magasabbrendű, de természetes és most már végleges társadalmi fejlődési alakulatot látott éppen úgy, mint KÖLCSEY, akinek erre vonatkozó szavait azonban már nem tanácsos így összefoglalni, mert azok a maguk classicitásában semmiféle változtatást elrontásuk nélkül nem tűrnek meg. A nemzeti eszmére mint természetes, soha semmiképp nem változható törvényszerűségeire ő is számtalanszor hivatkozott s munkái kezdettől végig tele vannak erre vonatkozó mély gondolataival. Ezek közt van néhány, melyet oly szentül kellene tartani, mint himnusát s kőbe vésve kellene azokat folyton a nagy közönség szemei elé tárni, mint ahogy a párizsi Caroussel-téren a GAMBETTA beszédeiből vett idézeteket naponkint olvashatja mindenki.

»Szeretni az emberiséget«: ez – szerinte is – minden nemes szívnek elengedhetetlen feltétele. »Azonban, jól megértsd, az ember véges állat, hatása csak bizonyos körben munkálhat. Azért ne hidd, mintha Isten bennünket arra alkotott volna, hogy a föld minden gyermekeinek egyforma testvérök s a föld minden tartományának egyforma polgárunk legyünk. A nap temérdek égi testeket bevilágít, de a világegyetem minden részeire még sem hat ki. így az ember, ha nagy erőt nyert örökölni s erejének megfelelő állást vőn a sorstól, ezrek, sőt milliók előtt jótékony napként villágozhat; de az egész emberi nemre jótékony behatást gyakorolni, az

a nagyok legnagyobbikának sem adaték. Soha sem tudtam megérteni, kik azok, akik magukat világpolgároknak nevezik. Az emberi tehetség parányi lámpa, mely egyszerre csak keskeny kört tölthet meg fényével s ha egy helyről másra huczoltatik, setétséget hagy maga után. Minden, ami szerfelett sok részre osztatik, önkicsinységében enyészik el. így a szeretet is. Hol az ember, ki magát a föld minden országainak szentelni akarván, forró szenvedelmet hordozhatna irántuk keblében. Leonidas csak egy Spartáért, Regulus csak egy Rómáért, Zrínyi csak egy Magyarországért halhatott meg.

A hazaszeretet egyike a kebel legtiszteletreméltóbb szenvedelmének. Mint minden erény, az is áldozattal jár; feláldozásával pillanatnyi kényünknek, megtagadásával önhasznunknak s nem ritkán hajlandóságunk, vagy gyűlölségünk elnémitásával. Azonban mindez kicsiny ahhoz képest, miket a hazának kívánni joga van. Mindent, amit életed folyta alatt arcod izzadásával gyűjtöttél; mindent, amit lángoló szerelemmel fűztél magadhoz: javaidat, kincseidet, háznépedet és saját életedet (mint a katonának) naponként, pillanatonként érette fel kell szentelned. Mert tudd meg: e szóban – haza foglaltatik az emberi szeretet és sóhajtás tárgyainak összessége.

Oltár, atyáid által Istennek építve; ház, ahol az élet első örömeit ízleled; föld, melynek gyümölcse feltáplált; szülőid, hitvesed, gyermekeid, barátid, rokonaid s polgártársaid: egytől-egyig csak kiegészítő részei annak.

Kinek szívében a haza nem él, az száműzöttnek tekintheti magát mindenütt s lelkében betölthetetlen üresség van. Ezren hiszik, hogy magán jólétüket az egész céljának feláldozásával alapíthatnák meg s a balul vezetett önérdék miatt hűtlenek az egészhez, nem tudván, vagy tudni nem akarván, hogy az egésznek, melynek részei vagyunk, ártani csak olyan (okosság), mint felgyújtani (vagy égni hagyni) a várost, ahol házat bírunk«.

Tehát a két nagy történeti alak ime mily egybehangzóan nyilatkozott egy-egy hasznos hosszú életen át a nemzeti irányú haladás természeti törvényszerű jelentőségéről.

Van-e hát üdv az ellenkező irányú haladásban ma? Idejét múlhatta-e az, ami mélyen az emberi valóban, annak ényegében gyökeredzik? Divat, vagy tudományos új felfede-

zések tárgya lehet-e az, amit nemcsak a sok évezredes egész múlt, hanem minden tisztességes és a maga becsületére valamit tartó nemzet most is elítéli, midőn az ellenkezőt oly igaznak tartja, hogy kész érte feláldozni mindenét? Nem éretlen tudákosok, alattomos álpróféták, vagy éppen körmönfont szélhámosok-e azok, akik öngyalázatukkal mintegy kérkedve a nemzetietlen tévtanok hirdetésekor azt kívánják, hogy őket komolyan vegyék számba és honorálják a józan becsületes emberek?

Es a magyarságnak a nemzeti eszmében gazdagon felhalmozott életérdekű tanulságok megszivvelésére nagyobb szüksége talán soha nem volt, mint napjainkban. A züllésnek, a bomlásnak oly jelei mutatkoznak, a gyöngült nemzeti életösztön ellanyhulását kihasználni törekvő külső és belső támadások minden felől oly mértékben szaporodnak, hogy itt van a magyar nemzetre nézve a magábaszállás legfőbb ideje.

Eddig nagy megpróbáltatások alatt, súlyos vereségek után, vagy az ősök sajnos hibáinak, tévedéseinek, sőt egyesek nagy bűneinek nyomán beállott válságaink közepett is a nemzeti érzés, a társadalmi solidaritás ereje mentett meg bennünket.

Ma is a magyar állam s vele a magyar nemzet fennmaradása elsősorban a társadalmi, a közérkölciség kérdésévé vált, ami egyértelmű a tisztult nemzeti érzéssel. A jelen retentő bajai s a múlt nagy tanulságai sürgősen követelik, hogy ennek tudata általánossá váljék a nemzet régi, új és legújabb elemeinek minden rétegében. Saját erőnkre vagyunk utalva. Ezt mindenképp gyarapítani kell. Nehézségeink mellett, melyek talán néha nagyon lehangoló hatásúak; a múlt e tanulságai, de velők együtt világtörténeti hivatásnak szem előtt tartása viszont a nagy élet-halál harcz küzdelmeiben, melyeknek kétségkívül elébe megyünk, felemelhet és bátoríthat bennünket. Bajainkról minden művelt ember tudhat ma eleget, de hivatásunkkal és erőforrásainkkal kevésbbé foglalkozunk, mint suggestiv hatásuk kihasználása végett okvetlenül kellene.

Nekünk nemcsak az a feladatunk az emberiség fejlődésének oekonomiájában, hogy mint törzsökös turáni nép, az általános emberi culturát eddigi jobb sajátságainak kifejlesztése, nemesítése és tökéletesítése által gazdagítsuk. Nekünk egészen messzeható concret feladataink is vannak e helyen. Elhárító, vagy mér-

séklő pontul kell szolgálnunk a szláv és germán áramlatok végzetes összeütközésével szemben, mely egy új chaost teremtene világrészünkön.

Itt egy nagy hatalomra van szükség, mely képes a ropant ellentétek egyensúlyozására. Ennek a nagy hatalomnak elengedhetetlen előfeltétele az ezeréves magyar állam fennmaradása és erősödése. Már Károly főherceg, az asperni győző, nyíltan elismerte azt egy magyar tudóshoz intézett és közkézen forgó levelében, azóta pedig sokan, köztük a Németországot újból egyesítő nagy államférfiú is gyakran hangoztatták azt. Nekünk a SZÉCHENYI kora óta szerzett nagy erkölcsi sikereink után nem szabad kétkedni önmagunkban. Mert vajjon melyik nemzetnél volt valaha oly erkölcsi erő, mely a félig rendi, félig feudalis állam nyúgeitől való megszabadulást az előjogosítottak önfeláldozásával, minden erőszak nyomása nélkül vitte volna keresztül? Az oly erkölcsi erő, mint a milyen a szabadságharcz alatt nyilvánult meg, az oly erkölcsi erő, mely a segítségül hívott colossalis hatalom súlya alatt történt összeroskadásunkból ismét felemelt és tiszteletet parancsoló helyzetbe juttatott: az oly erkölcsi erő, amelylyet alkotmányt adtunk a monarchiának s alkotmányi biztosítékokat szereztünk a velünk szemben nem mindig barátságos hajlamú Ausztriának; az oly erkölcsi erő, mely Európa most már második emberöltő alatt is tartó békéjének garantiái megteremtésében elsőrendű tényező volt, mert tudvalevő dolog, hogy a hármasszövetség a mi részünkről nyert támogatás nélkül nem jött volna létre soha: igen becses nemzeti hagyomány, oly nagy kincs, melyet ép elméjű és igaz lelkű magyarok nem engedhetnek elkallódnia.

Ennek a hagyománynak pedig legfőbb alapja a minden áldozatra kész, odaadó, fenkölt, de igen erős és alkotó politikai gondolatokra is képesítő nemzeti érzés. Ha ezzel azután a nemzeti szellemű és minden irányú cultura is párosul, akkor oly erősségünk van, melyet a poklok minden erőszakával sem lehet bevenni.

Ennek a nemzeti culturának fontos rendeltetésű közege az aradi Kölcsey Egyesület is. Ez a mi közművelődési központunk hűtlen volna nemcsak magasztos hivatásához, hanem még – különben bitorolt – szép nevéhez is, ha a nemzeti

culturának diadalán működésének egész területén az erkölcsi bátorság rettenthetetlenségével, a kötelességérzet teljes mélységével s gondosan gyűjtendő erejének egész hatalmával nem munkálkodnék.

A KÖLCSEY név, mint a nemesség, fenhangon kötelez, de az egyúttal oly palladium, melyek védelme a kötelességek teljesítésére folyton fokozódó mértékben képesít is.

Az amerikai Egyesült-Államok bevándorlási Politikája.

Írta: PIVÁNY JENŐ.

I.

Aki a kivándorlási kérdésnek csak magyarországi oldalát ismeri, meglepődve fog arról értesülni, hogy – amíg a magyar kormány és társadalom a kivándorlás megszüntetésén vagy legalább is csökkentésén fáradozik; amíg a magyar sajtó gyakran hangoztatja, hogy Magyarország legfontosabb kiviteli czikke az ember, amelyet Amerikában ugyancsak megbecsülnek – addig az Egyesült-Államok közvéleménye *mind erőteljesebben foglal állást* a már ma is sokféleképp megszorított bevándorlás *ellen* s annak *további* korlátozását vagy *teljes* eltiltását *követeli*.

Nem volt ez mindig így, bár több-kevesebb nativista, idegengyűlölő szellem mindig létezett az Egyesült-Államokban. EMERSON, a fenkölt szellemű költő és bölcsész, negyven év előtt ezt írta: »Ez ország geniusa kijelölte helyes politikánkat: *az alkalomnyújtást. Nyissuk tágra kapunkat*, nyújtsunk alkalmat a polgári jogok kifejlesztésére, a tanulásra, a személyes képességek érvényesítésére, valamint a vagyonosodásra. Ha rajtam állana, szabad kereskedelmünk volna az egész világgal vámházak nélkül; meghívnám a világ minden nemzetét és minden fajtát, a fehér bőrű, a sárga bőrű, a vörös bőrű és a fekete bőrű embert; a méltányosság vendégszeretetét nyújtanám és egyenlő törvényt adnék valamennyinek. Hadd versenyezzenek és a siker azé legyen, aki a legerősebb, a legbölcsebb és a legjobb. Ez az ország elég tágas és földje kenyeret adhat valamennyinek.«

EMERSON előtt is voltak, ma is vannak az eredeti gyarmatosok leszármazottai között olyanok, akik hasonló elveket vallanak. De az utolsó negyedszázad alatt számuk mindinkább megfogyatkozott, hangjuk mindinkább elgyöngült és fokozatosan előtérbe kerültek azok, akik a tágra nyílt kaput egészen vagy részben be akarják tenni; akik minden alkalmat, minden előnyt csak a benszülöttnek akarnak juttatni; akik az ország minden bajáért, minden hibájáért a bevándorlót akarják felelőssé tenni.

Az amerikai bevándorlás világtörténeti mozgalom, amelynek az emberiség fejlődésére való közvetett hatása kiszámíthatatlan. Amióta a kivándorlás hulláma Magyarországot is elérte, Magyarországra közvetlen hatással is van. Ezenkívül van némi hasonlatosság az Egyesült-Államok bevándorlási kérdése és Magyarország nemzetiségi kérdése között, mert mindkét országban a hódító és államföntartó elem igyekszik fölszívni a meghódított és bevándorolt elemeket. Mindenképpen érdemes tehát, hogy az amerikai bevándorlás kérdésével pártatlanul, politikai vagy faji előítélet nélkül foglalkozunk; hogy megvizsgáljuk az amerikai nép és kormány eddig követett, valamint a jövőre nézve javalt politikáját; hogy megismerjük a bevándorlásnak Amerikára való előnyeit és hátrányait; és hogy bíráló alá vegyük a bevándorló ellen az utóbbi években mind nagyobb szenvedélyvel emelt vádakat.

II.

Némelyek azt tartják, hogy, mivel Amerika őslakói az indiánusok voltak, tehát mindenki, aki nem indiánus, tulajdonképpen bevándorló. De ez csak annyiban lehet helyes, amennyiben Amerikára mint földrajzi fogalomra vonatkozik. Mihelyt azonban az Egyesült-Államokról, mint politikai államról, van szó, ezen állam megalapítóit épp oly túlzás volna bevándorlóknak tekinteni, mint például, a magyar államot megalapító magyarokat, akik szintén nem voltak Pannónia és Dacia őslakói. Ezért el lehet fogadni azt a fölfogást, amely az 1776. előtt jötteket gyarmatosoknak, az azóta jötteket bevándorlóknak nevezi.

Az Egyesült-Államok első népszámlálása (1790) szerint

a lakosság száma akkor nem egészen négy millió volt. Részint a viszonyok meg nem állapodottsága, részint a bevándorlás jelentéktelensége miatt a bevándorlást 1820-ig hivatalosan nyilván sem tartották; de egyéb adatok összevetéséből a bevándorlók számát e harmincz év alatt összesen 250 ezerre becsülik.

A gyarmatosok többsége angol volt. Voltak továbbá az úttörők között hollandusok, németek, északi (protestáns) irek, skótok és kisebb számban svédek és francziák is. Vérré nézve tehát a gyarmatosok csaknem ugyanazon teuton és kelta fajokból állottak, mint amelyekből az angol faj jött volt létre. Vallásra nézve csaknem kizárólag protestánsok voltak, nagyobb számú katolikus csak Marylandben élván, amely gyarmatot megalapítója, Lord BALTIMORE, a brit katolikusok menhelyül szánt. A katolikusok és zsidók a gyarmatkorban, sőt az Egyesült-Államok első éveiben is, nem mindenütt élvezték a polgári jogok teljességét. Az Egyesült-Államok hivatalos nyelve, törvényeinek és intézményeinek alapja és szelleme angol volt s az angol elem a nem angol elemet rövidesen fölszívta.

1790-től 1830-ig az Egyesült-Államok lakossága, a hivatalos népszámlálás szerint, 4 millióról 14 millióra emelkedett, vagyis az eredeti elem negyven év alatt megháromszorozódott. WALKER FERENCZ tábornok, egyike a legbuzgóbb nativistáknak, ebből azt következteti, hogy a szaporodás ilyen aránya mellett az Egyesült-Államok lakossága minden újabb bevándorlás nélkül is ma ugyanannak volna, mint amennyi 25 millió külföldi bevándorlása után, vagyis, hogy a nagy bevándorlás nem jelent valódi szaporodást, hanem csak az eredeti elemnek az újabb elem által való kiszorítását, mint ahogy, például, a barbár germán kiszorította volt a művelt rómaid

Ez az érvelés igen gyöngé. Valószínű, hogy vagy az 1790-iki vagy az 1830-iki népszámlálás, vagy mind a kettő hibás volt, mert a mióta statistikát vezetnek, még semmiféle népfaj sem háromszorozódott meg negyven év alatt. A fajok szaporodási képessége különben sem állandó vagy egyenletes. A bevándorlók pedig, csekély kivétellel, azon fajokból kerültek ki, amelyeknek műveltsége, éppúgy mint az angolé, a görög-római műveltségen alapszik; közöttük és a gyarma-

tosok között tehát nincs olyan ellentét, mint volt a germánok és rómaiak között a népvándorlás idejében. És ha az eredeti faj tényleg annyira elsatnyult volna, hogy már nem képes az utána jövőekkel versenyezni, akkor bebizonyulna volna vehető a másik párt azon állítása, hogy az Egyesült-Államok 1830-tól való páratlan haladásukat, művelődésüket, vagyonsodásukat, világhatalommá való növekedésüket nem az eredeti, hanem az új elemnek köszönhetik. Ez közelebb is áll az igazsághoz, bár bizonyos, hogy az eredeti elem történeti súlyánál fogva számarányánál jóval nagyobb befolyást gyakorol, az általa létesített politikai intézmények pedig ma is főnnállanak és átalakítólag hatottak a később beköltözőökre.

A bevándorlás nem volt fokozatos, hanem hullámszerű, bár a vissza-visszatérő hullámok mind magasabbra hágtak. 1820-ban 8.385 ember vándorolt be; az első nagy hullám 1842-ben érte el tetőpontját (104.565); kis visszaesés után 1854-ben 427.833-ra emelkedett; onnan a polgárháború második évében (1862) 72.183-ra szállt alá. A további hullámok legmagasabb pontjukat 1873-ban (459.803), 1882-ben (788.992) és 1907-ben (1,285.349) érték el. Azóta csak az 1910. és 1913. évi bevándorlás multa fölül az egy milliót, de ezek az évek is alatta maradtak az 1907-ikinek. Ezek a számok azonban alkalmasak az ember megtévesztésére, mert nem veszik tekintetbe sem a visszavándorlást, sem a kivándorlást, amelyekről csak 1908 óta vezetnek részletes statistikát. Pedig bizonyos, hogy a visszavándorlás az utolsó 40-50 évben állandó mozgalom volt, s némely évben nagy arányokat ért el. így például 1908-ban 782.780 bevándorló jött be és 395.073 ment ki, akik közül 85.526, illetve 65.590 magyarországi születésű volt.

A bevándorlás hullámszásának okai részben Európában, részben Amerikában keresendők. Politikai elégedetlenség idézte elő a nagy német bevándorlást 1830-tól 1854-ig, éhínség az óriási ír bevándorlást a negyvenes és ötvenes években. A polgárháború alatt az ipar pangott, s megcsappant a bevándorlás; ugyanaz történt, valahányszor gazdasági válság tört ki Amerikában. Az 1882-iki emelkedés főoka az volt, hogy Oroszországban szigorú rendszabályokat hoztak a zsidók ellen, s a zsidók tömegesen menekültek a szabad országokba.

A bevándorlás nagy emelkedésének egyik oka a közle-

kedési eszközöknek, a vasútnak és gőzhajónak tökéletesítése és szaporítása is, aminek következtében az Amerikába való utazás, nemcsak az Atlanti partmelléki, hanem a belső országokból is, összehasonlíthatatlanul könnyebb és veszélytelenebb most, mint volt akár csak 60-70 év előtt is. A nagy hajósvállalatok hamar rájöttek, hogy az ember igen jövedelmező rakomány; így tehát minden törvényes és nem egy törvénytelen eszközt megragadtak minél több utas szerzésére. A took azonban mégis az, hogy az európai országok gazdasági fejlődése nem tartott lépést a lakosság szaporodásával és fokozódó igényeivel, s ezért a lakosság egy része vagy kiszorul, vagy jobb vagyonszerzési alkalmakra vágyik. Politikai és vallási üldözés, kivéve Oroszországot és Romániát, a mostani bevándorlás okai között már alig jöhet tekintetbe.

III.

1830-ig az Egyesült-Államok lakossága általában véve brit jellegű, meglehetősen homogén, protestáns nép volt. Mutatkozott ugyan bizonyos faji és vallásos gyűlölet a francia Louisianából és a spanyol Floridából a múlt század elején átvett latin fajú lakosság ellen, de ez magasabb hullámokat nem vert. Amikor azonban, a múlt század közepén, az említett nagy német és ir bevándorlás érezhetőbbé kezdett válni, a nemzeti homogenitás megbolygatása oly jelenségeket idézett elő, amelyek világosan bizonyították, hogy a sok vérrel megpecsételt függetlenségi nyilatkozatban és alkotmányban kifejtett fenséges eszmék sem képesek az ősi ösztönöket, az idegengyűlöletet, a fajgyűlöletet kiirtani. Tökéletesen ugyanazok a vádak, amelyeket ma a »déli és keleti európai« bevándorlók ellen hallhatunk, hallatszottak akkor a németek és irek ellen,¹⁾ akiket pedig ma kívánatos bevándorlóknak tekintenek.

1842-ben új politikai párt alakult *Native American Party* néven, amely minden külföldön született embert ki akart zárni a polgári jogok gyakorlásából. Mint politikai párt ugyan csak egyes városokban tudott sikert elérni, de ott a fölizgatott tömeg erőszakoskodásra ragadtatta magát és több katho-

¹⁾ A múlt század közepéről a bevándorló-ellenes irodalom figyelemre legmértöbb terméke SANDERSON P. JOHN könyve, *Republican Landmarks; the Views and Opinions of American Statesmen on Foreign Immigration*, Philadelphia, Lippincott, 1856. 8° 367. lap.

likus templomot és kolostort fölgyújtott. Az Írekre két okból haragudtak a nativisták. Egyrészt, mert többnyire ágról szakadt, nyomorult szegények voltak, akik bizony sokszor szorultak közjótékonyásra és sokszor kerültek börtönbe. Másrészt, mert ez volt az első nagyobb katolikus bevándorlás, s az amerikaiak nagy része azt tartotta, hogy katolikus ember nem lehet a köztársaság jó polgára, minthogy első sorban egy külföldi fejedelemnek, a római pápának, tartozik hűséggel.

Ezt a rövid éltű pártot, hasonló czélokkal, egy másik párt váltotta föl, amelynek hivatalos neve *American Party*, népies pedig *Know-nothings* volt. E név nem onnan származott, mintha a párt csupa tudatlan emberből állott volna, hanem onnan, hogy kezdetben zártkörű, titkos társulat volt, amelynek tagjai a nem hozzájuk tartozók kérdéseire csak azt felelték: *I dont know* (nem tudom). Így ragadt rájuk a gúnynév.

Közbe jöttek azonban az 1848-49. évek mozgalmi, amelyek – különösen pedig a magyarok függetlenségi harca – nagy rokonszenvet ébresztettek Amerikában. 1851 végén kijött KOSSUTH LAJOS, s az ő nemes egyénisége és magasztos eszméinek hirdetése is hozzájárult a bevándorlók helyzetének erősítéséhez. Távozása után azonban annál nagyobb reactio állott be, úgy hogy a *know-nothing*-ok 1856-ban már elnökjelöltet is állítottak Fillmore Millard személyében, aki a választásnál közel 900 ezer szavazatot kapott körülbelül négy millió szavazat közül. Az öt év múlva megindult polgárháború azután véget vetett a pártnak, minthogy több százezer külföldi születésű fogott fegyvert az Unió megmentésére, s ez által a németek és írek elleni lárma nagyjára megszűnt. Hogy mily nagy súlylyal folyt be akkor a bevándorló az Egyesült-Államok megmentésére, ki-«tűnik abból a két tényből, hogy Lincoln Ábrahám első megválasztását csak az ötvenes években honosított külföldi születésűek szavazata tette lehetővé, és hogy az Unió katonáinak huszonöt százaléka külföldi születésű volt.

IV.

A jelenlegi idegen-ellenes mozgalom már a nyolczvanas évek elején indult meg, de nagyobb erőre csak az utolsó

tizenöt év alatt kapott. A legkülönösebb a dologban az, hogy a bevándorlás megszorítása vagy megszüntetése érdekében leginkább a munkásszervezetek küzdenek, amelyeknek tagjai között pedig kevés olyan ember van, akinek a nagyapja nem Európában született volna. Ez tehát nem az eredeti elem. Elvük pedig nem a fajtisztaság, vagy az ország politikai intézményeinek »megmentése«, hanem a kenyérrigység. A több millió tagot számláló, *Knights of Labor* és *American Federation of Labor* nevű munkásszövetségek, valamint több szakszervezet már a kilenczvenes évek óta többször adott be kérvényt a congressushoz a bevándorlás megszorítása iránt. A főbb vádak a bevándorlók ellen a következők:

1. Életmódjuk színvonala (*standard of living*) az amerikaiánál alacsonyabb lévén, hajlandók olcsóbb bérért dolgozni, s így a benszülöttek bérét is alább szorítják.

2. Főképp *oly* országokból jönnek, amelyek műveltsége nem oly magas, mint az északi és nyugati európai országoké; ennél fogva nagy közöttük az Írástudatlanok száma, nehezebben tanulják meg az ország nyelvét, nehezebben szívódnak föl.

3. Nem mennek mezőgazdasági munkára, hanem csaknem kizárólag a nagy városokban, gyár- és bányatelepeken laknak és nemzetiségük szerint külön coloniákat képeznek; környezetük szennyes és egészségtelen, és nem is vágnak magasabb életmód után.

4. Nem értik az ország politikai intézményeit és így eszközül szegődnek a demagógnak.

5. Többségük katolikus.

6. Megtakarított pénzük nagy részét kiküldik az országból.

7. A börtönökben, elmeógyógyító és jótékonyági intézetekben nagyobb a külföldi születésűek aránya, mint az összlakossághoz való arányuk.

8. Anarchismust és egyéb fölforgató elméleteket terjesztenek.

9. Testileg satnyák, kevesebb az életerejük és ellenálló képességük, mint az »északi és nyugati« bevándorlóké.

A vádak csaknem tökéletesen ugyanazok, mint amelyeket hatvan év előtt a németek és írek ellen hoztak föl. Minthogy pedig az akkori bevándorlók gyermekei és unokái ellen most nincsen semmi kifogás; minthogy Amerika politikai intézményei ma is ugyanazok, mint hatvan év előtt voltak; mint-

hogyan az ország a lefolyt hatvan év alatt a világtörténelemben páratlan gyorsasággal haladt és fejlődött: bizonyos, hogy a vádak és aggodalmak alaptalanok voltak.

Tulajdonképpen csak két vád új. Az egyik az, hogy az újabb bevándorlás zöme nem a teuton és kelta, hanem a »déli és keleti« országokból jön, amelyeknek műveltsége alacsonyabb fokon áll, mint az »északi és nyugati« országoké, bejövetelük tehát »nem kívánatos.« Ez valóságos rögeszméje lett újabban a nativistáknak, s a statisztikai adatokat is erőszakos módon úgy kezelik, hogy ezen elméletet támogassák, így például az olaszokat két csoportra, északiakra és déliekre osztják, mintha nem egy politikai nemzet és nem egy faj volnának. De a cél az, hogy kimutassák, hogy a »déli és keleti« fajok írástudatlansága mennyivel nagyobb az »északi és nyugati« fajokénál; ezért az északi olaszokat, akik között kevés az írástudatlan (és akikről azt állítják, hogy inkább kelta, mint római vérűek), az utóbbi csoportba sorozzák, a déli olaszokat pedig, mert köztük sok az írástudatlan, az előbbibe. Ugyanez az oka annak is, hogy a csehek és morvák az »északi és nyugati«, a velük szomszédos és rokon tótok pedig a »déli és keleti csoportba kerültek.

És azután tényleg oly silány faj az olasz, a szláv, a magyar és a zsidó, mint ahogy az amerikai teutonok és kelták hirdetik? Bizonyára mindegyikük különb, történelmét tekintve, a most már kívánatosnak tartott keltáknál; és ha a jelen időpontban talán nem is oly fejlettek mint az angolok vagy a németek, értelem, becsvágy és fejlődési képesség tekintetében semmi esetre sem állanak alattuk. Az egész »déli és keleti« elmélet csak a fajgyűlöletnek sajnálatos megnyilatkozása, amelynek elfogadható alapja nincs, amely az idő múltával épp úgy el fog tűnni, mint a németek és írek elleni gyűlölet.

A másik új vád az, hogy a mai bevándorlók között sok a csenevész. Ez főképpen a szegény orosz és oláh zsidókra vonatkozik; de ezek ritkán esnek a köz terhére, mert hitsorsosaik rendszeren pártjukat fogják. A többi bevándorló között igen kevés a csenevész; ha nem is oly magasak, mint az északi népek, majdnem mind tagba szakadt, egészséges, munkabíró emberek.

A börtön-statistika tényleg nem látszik kedvezőnek a bevándorlóra nézve; de ezek a számok nem jelentenek sokat, mert nem tűnik ki belőlük, hogy ki miért és mily időre volt börtönben. Ha azonban a börtönökben, elmeorvosító és jótékonyági intézetekben eltartott *külföldi születésűek* statistikáját vizsgáljuk, rögtön szembe ötlük, hogy túlnyomó részük nem a »nem kívánatos« déli és keleti, hanem a ma kívánatos kelta és teuton fajokból került ki.

E tételnél azt is tekintetbe kell venni, hogy a bevándorlók óriási többsége felnőtt ember, vagyis hogy neveletésük és improductív korukban való eltartásuk költségét Európa fizette meg Amerika számára. Ez az összeg pedig jóval nagyobb, mint amennyibe Amerikának a börtönökben és egyéb intézetekben eltartott külföldi születésűek kerülnek.

V.

A bevándorlási kérdésnek az utolsó 10-15 évben óriási irodalma támadt, sajnos többnyire *bevándorló-ellenes* szellemben.¹⁾ Szinte fölfrissítőleg hat tehát az emberre AUSTIX P. O. egy tanulmányának olvasása, amely annál is becsebb, mert megírásakor AUSTIN a washingtoni kereskedelmi és munkaügyi ministerium statisztikai hivatalának főnöke volt.²⁾ Adatainak egy része ugyan még az 1900-iki népszámlálásra van alapítva, de következtetéseit az 1910-iki népszámlálás eredményei csak megerősítik.

E tanulmány mindenekelőtt megállapítja, hogy a bevándorlás a XIX-ik század első negyedében, kerek számban, átlag évi 12.000, második negyedében 100.000, harmadik négyedben 26.000 és negyedik negyedében átlag évi 400.000

¹⁾ HOFFMANN GÉZA, alconsul, Csonka munkásosztály – Az amerikai magyarság című könyvében (Budapest, 1911) közli az amerikai bevándorlás bibliographiáját 1910-ig. SANDERSON említett munkája valahogyan kimaradt belőle. 1910 óta is sokat írtak e kérdésről. Anyaghalmazánál fogva a legértékesebb az utóbbi évek irodalmában a congressus bevándorlási bizottságának 1910-ben készült jelentése 43 kötetben; tárgyilagosságával kitűnik az American Institute of Criminal Law and Criminology bevándorlási bizottságának jelentése, amely az intézet folyóiratának 1913. novemberi számában jelent meg Chicagóban.

²⁾ Is the new Immigration dangerous to the Country? North American Review, 1904, április.

lélek volt. (Ez körülbelül 19 és fél milliót teszen ki, vagyis a visszavándorlás nincs leszámítva.) Nagy számok ezek ugyan, de a bevándorlásnak az összlakossághoz való aránya lényegileg nem változott.

A börtönügyi statistikáról körülbelül ugyanazt mondja, amit már fennebb említettem. A chicagói anarchista zavargások vezére benszülött volt. (Hozzátehetette volna, hogy Mc. Kinley, Garfield és Lincoln gvilkosai szintén benszülöttek voltak.)

A bevándorlók között ugyan több az írástudatlan, mint a benszülöttek között, de gyermekeik szorgalmasabban járnak az iskolát, mint a benszülöttekéi. Ugyanis a benszülöttek 5-14 éves gyermekei közül 1900-ban 65% járt iskolába, míg a külföldi szülőkéi közül 71%. Továbbá a bennszülött szülők 10 évnél idősebb gyermekei közül 5.7% az írástudatlan, a külföldiekéi közül csak 1.6%.

Ma már általánosan elismert dolog, hogy BRYAN J. VILMOS ezüst valuta elmélete téves volt s az országnak nagy kárára vált volna. Mindazon államok pedig, amelyekben a honosított külföldiek zöme lakott, 1900-ban Bryan ellen szavaztak. (Vagyis, a bevándorlók nem voltak a politikai demagog eszközei.)

New-York, Pennsylvania, New-Jersey, Connecticut, Massachusetts, Ohio, Illinois, Iowa, Michigan, Wisconsin, Minnesota és California államokban lakik az összlakosság fele, a külföldi születésűek 78%-a és a nem kívánatosaknak nevezett bevándorlók 81%-a. Az ország ezen fele 1900-ban fejéenként 179.31 dollár vagyont termelt, míg a másik fele, (amelyben a bevándorlóknak csak 22%-a lakik) 119'98 dollárt.

Végül AUSTIN tanulmánya eredményeit a következő öt pontban foglalja össze:

1. Az ország képes a jelenlegi bevándorlást is felszívni.
2. Nem az úgynevezett »nem kívánatos« bevándorlók töltik meg a börtönöket és jótékonyági intézeteket.
3. A bevándorlók iskolai neveltetése hiányos, de gyermekeik kedvezően hasonlíthatók össze a benszülöttekéivel, ami jó jel a jövőre nézve.
4. A bevándorlók politikai befolyása nem veszélyes az országra.

5. A bevándorlók fontos tényezők az ország vagyontermelésében; bejövetelük tehát az ország javára fog válni.

VI.

A külföldi iránti gyűlölet és bizalmatlanság, amint már említettem, nem új dolog Amerikában. Már a continentális congressus kimondta, hogy a külügyi szolgálatban csak amerikai születésű embert szabad alkalmazni. WASHINGTON GYÖRGY többször kijelentette, hogy ellenzi a bevándorlást, ha nincs is törvény ellene; legfeljebb csak bizonyos szaktudósok és szakmunkások bejövetele ellen nem volna kifogása. Washington abból sem csinált titkot, hogy a külügyi és hadügyi szolgálatból minden külföldit ki akar zárni. Az első külföldit, a. helvetiai Gallatin Albertet, a demokrata párti Madison elnök nevezte ki követté 1810 körül. Ez a kinevezés nagy feltűnést keltett, de kevesen ellenezték, mert Gallatin népszerű ember volt és még az alkotmány elfogadása előtt jött volt Amerikába. Ezután egy külföldi születésűt sem neveztek ki a diplomáciai szolgálatba 1852-ig, amikor a demokrata Pierce Franklin egyszerre négy honosított polgárt nevezett ki követté, illetőleg consullá, ami óriási felháborodást keltett az ellenpárton. Azonban amikor a whig párti Webster Dániel a külügyministerium egy hivatalába egy angliai születésű, honosított polgárt helyezett, a demokrata újságok nem találtak elég erős kifejezést Websternek a veszélyes praecedensért való megrovására. Az idegen-gyűlölet tehát nem volt párthoz kötve. A polgárháborúban a bevándorlók oly nagy számban sorakoztak az Unió zászlaja alá, hogy lehetetlenség volt hűségüket kétségbe vonni. Jutalmul többet közülük a diplomáciai szolgálatba neveztek ki, köztük négy magyart is: Asbóth Sándort, Stahel Gyulát, Figyelmessy Fülöpöt és Ujházy Lászlót.

Jefferson Tamás, a függetlenségi nyilatkozat szerzője és az Egyesült Államok harmadik elnöke, akit a demokrata párt megalapítójának tekint, Hamilton Sándort, Washington genialis pénzügyministerét, bastard-nak nevezte, mert Hamilton egy nyugat-indiai szigeten született és anyja creol nő volt. Ugyancsak JEFFERSON írja egyszer, hogy »bárcsak tűzből volna az Óceán ezen világ és a régi világ között«. 1797-ben pedig ő szerkesztette a Virginia törvényhozásához benyújtott azon

kérvényt, amely külföldi születésűeknek az esküdtzékekből való kizárását szorgalmazta. Később azonban sokkal liberálisabb elveket vallott.

Ami a honosításra és bevándorlásra vonatkozó törvényhozást illeti, maga a szövetségi alkotmány csak annyiban tesz különbséget benszülött és honosított polgár között, amennyiben a köztársaság elnöke csak benszülött polgár lehet; továbbá honosított polgár a congressus képviselőházába és senatusába csak honosítása után hét, illetve kilencz évvel választható meg.

Kezdetben némi nézeteltérés volt az iránt, hogy a honosítás szabályozása az egyes államok vagy pedig az Egyesült-Államok (vagyis a szövetségi törvényhozás) jogkörébe esik-e. Csakhamar belátták azonban, hogy a polgárjog az egész Egyesült-Államokra közös lévén, szabályozása a congressust illeti meg.

Az első honosítási törvényt 1790-ben hozták. Két évig kellett az Egyesült-Államok területén és egy évig azon állam területén lakni, amelynek valamely törvényszékétől a külföldi a honosítást kéri; be kellett bizonyítania, hogy tisztességes jellemű és esküt kellett tennie az alkotmány támogatására. A honosítandónak nagykorúnak, vagyis huszonegy évnél idősebbnek kellett lennie.

Az 1795-iki törvény a tartózkodást öt évre emelte föl. A honosítás engedélyezése előtt pedig legalább három évvel a honosítandónak valamely törvényszék előtt ki kellett nyilatkoztatnia abbéli szándékát, hogy polgárrá akar lenni, fölmondja mostani alattvalói hűségét (*renounce his allegiance*) és lemond minden külföldi címéről és nemességről.

1798-ban új törvényt hoztak, amelynek tárgyalásánál nagy vita támadt s ekkor mondta ki BAYARD A. JAKAB ezeket a sokat jelentő szavakat: »Külföldiek nem tekinthetők az Egyesült-Államok társadalmának tagjaiul. Minden, amit nekik adunk, csak kegy (*favor*).« Ez a szellem meg is látszik az akkor hozott törvényen. Tizennégy évi tartózkodást kívánt meg, az előleges nyilatkozat öt évvel a honosítás engedélyezése előtt volt megteendő, és előzőleg legalább öt évig kellett lakni azon állam területén, amelynek egy törvényszékétől a honosítást kérték. Nem lehetett honosítani az oly egyént,

akinek szülőhazájával az Egyesült-Államok a kérvényezés idejében háborúba η állnak. Minden külföldi születésűnek, valamint minden új bevándorlónak a lakóhelyéhez legközelebb eső törvényszéknél regisztráltatni kellett magát.

1802-ben, főképp Jefferson elnök sürgetésére új törvényt alkottak, amely alapja a ma érvényben levő törvénynek. A tartózkodás minimumát ismét öt évre, a honosító törvényszék államában való tartózkodást ismét egy évre szállította le. Az új bevándorlók regisztrálását az érkezési hely törvényszékéhez tette át. Aki tizennyolcz éven aluli korban jött az országba, attól nem kívánt »első papírt«, vagyis annak nem kellett honosodási szándékát három évvel a honosítás engedélyezése előtt kinyilvánítani.

E törvényen időnként kisebb-nagyobb változtatásokat ejtettek ugyan, de lényeges rendelkezései ma is érvényben vannak. 1828-ban eltörölték a bevándorlók regisztrálását a törvényszékeknél, minthogy e rendelkezést nem lehetett végrehajtani. Voltak külön törvények az Egyesült-Államok által időnként szerzett új területek lakosságának együttes honosításáról is; így 1803-ban Louisiana, 1815-ben Florida, 1848-ban Texas lakóit felmentették a rendes honosítási eljárás alól.

1844-ben a már említett *Native American Party* hívei kérvényeket nyújtottak be a congressushoz, hogy a tartózkodási idő minimumát huszonegy évre emeljék fel és külföldi születésűek közhivatal viselésére képtelenek legyenek. De a congressus e kérvényeket nem tárgyalta.

1853-ban nagy port vert fel a Koszta-ügy. Koszta Márton negyvennyolczas honvédszázados, 1852-ben Törökországból az Egyesült-Államokba jött és itt kijelentette honosulási szándékát, vagyis, amint közönségesen mondani szokták, »kivette első papírját«. Egy év múlva üzleti ügyben ideiglenesen Smyrnába ment és ott az amerikai consul védelme alá helyezte magát. Daczára ennek, az osztrákok elfogták, egy hadi hajójukra hurczolták és Triestbe akarták szállítani. Az amerikai consul tiltakozása figyelemben nem részesülvén, Ingraham Náthán, egy épp akkor Smyrna elé érkezett amerikai hadi hajó kapitánya rászögezte ágyúit az osztrák hajóra és lövés-sel fenyegetőzött, ha Kosztat ki. nem adják. Az osztrák kapitány erre meghátrált és kiadta Kosztat a francia consulnak,

aki viszont átadta őt az amerikai consulnak. Bár az ügy csaknem háborúra vezetett Ausztriával, az amerikai kormány és congressus helyeselte Ingraham kapitány eljárását, sőt még is dicsérte érte. Azóta azonban az Egyesült – Államok kormánya megváltoztatta gyakorlatát s az olyan amerikai lakost, akinek csak »első papírja« van, nem védi meg a külföldön.

Mc Kinley elnök meggyilkoltatása után az amerikai közvélemény felzúdult az anarchisták ellen. Ekkor vették be a törvénybe, hogy a honosítandónak eskü alatt kell fogadnia, hogy nem híve az anarchizmusnak vagy a szervezett kormányrendszert ellenző bármily elméletnek.

A legújabb honosítási törvény 1906-ból való s lényegileg megegyezik az 1802-ikivel a hozzáadott toldásokkal együtt. Új rendelkezés benne az, hogy a tizennyolc? évesnél fiatalabb korban bejött külföldi is köteles az »első papírt« kivenni: továbbá, hogy a honosítandónak a kérvény, sajátkezűleg kell aláírnia és hogy a bíró kérdéseire angolul kell válaszolnia. E kérdéseket a bíró avégből intézi, hogy lássa, érti-e a honosítandó az alkotmány főbb elveit. E törvény tehát kizárja a honosításból a nevüket leírni nem tudókat, valamint azokat, akik a bíró angol kérdéseit megérteni és angolul válaszolni nem tudnak.

Ez utóbbi rendelkezés ellen kifogás aligha emelhető, mert a bevándorló bebocsátása és teljes polgári jogokkal való felruházása két egészen különböző dolog. A becsületes kormányzás minden barátja csak örülhet neki, ha az olyan ember, akinek fogalma sincs az ország politikai intézményeiről, nem szavazhat. Ez kihúzza a gyékényt azoknak a lába alól, akik folyton hangoztatják, hogy a bevándorlók csak a romlott politikusok eszközei. Tagadhatatlan, hogy e téren régebben botrányos visszaélések történtek és különféle politikai egyesületek olykor ezerszámra eszközöltek ki polgárleveleket olyanok számára, akik a törvény értelmében nem lehettek volna polgárok. Különben ma is van még több olyan állam, amelyekben az is szavazhat, akinek csak az »első papírja« van meg, vagyis aki még nincs is honosítva. Ez értelmetlen rendelkezés.

zés oka az volt, hogy egyes új államok ily módon akarták a telepéseket magukhoz csalogatni.¹⁾

VII.

A bevándorlást szabályozó törvényhozást illetőleg is kezdetben összeütközés volt az »állami jogok« és a szövetségi törvényhozás jogai között. Eleinte minden állam, amelynek területén bevándorlók ki szoktak kötni, maga alkotta meg a szabályokat, amelyek csak arra szorítottak, hogy a beteg, munkaképtelen egyének, a közjótékonyásra szoruló szegények és a börtönviseltek bejutását lehetőleg megakadályozzák. A múlt század első felében nem volt ritkaság, hogy az európai, különösen brit és német hatóságok a kisebb-nagyobb büntettekért elítélt embereket szabadon bocsátották, ha ki akartak vándorolni; sőt még úti költséggel is ellátták őket, csak hogy megszabaduljanak tőlük. Ugyanígy jártak el egyes hatóságok és jótékony egyletek az állandó támogatásra szoruló szegényekkel is. Ez nem egy kemény hangú diplomáciai jegyzékváltásra adott okot, míglén e szokás úgyszólván teljesen megszűnt.

Ami kevés szövetségi törvényhozás volt a bevándorlásról a múlt század első felében, az majdnem mind a bevándorló érdekében volt, többnyire a hajóstársulatok ellen. Az 1819-iki törvény elrendelte, hogy a bejövő hajóknak nem szabad több utast szállítaniok, mint kettőt minden öt tonnára és megszabta az utasoknak adandó táplálék minimumát. A hajóskapitány köteles volt az utasok jegyzékét a vámház tisztviselőinek átadni. Az 1855-iki törvény elrendelte, hogy minden utas részére a főfödélzetten és a magasabb födélzeteken legalább 18 négyzetláb, a hajóközben 16 négyzetláb terület

¹⁾ 1909-ben 217 szövetségi és 2.177 állami törvényszék előtt összesen 48.678 honosítási kérvényt tárgyaltak és ezek közül 6.341-et utasítottak el, még pedig a következő okokból:

2.067-et a kérvényező meg nem jelenése, 1.820-at a tanúk illetéktelensége, 193-at a kérvény visszavonása, 325-öt a törvényszék illetéktelensége, 370-et a kérvény idő előtti benyújtása miatt, 124-et mert a kérvényező már úgysis polgár volt, 241-et a tartózkodási idő be nem bizonyítása, 647-et különféle okok, 84-et erkölcstelenség, 449-et az amerikai intézmények nem ismerése miatt és 21-et mert a kérvényező nem volt »fehér ember« a törvény értelmezése szerint.

legyen. Az 1882-iki törvény az utasok elhelyezésének és gondozásának kérdését még kedvezőbben és részletesebben szabályozta és eltiltotta, hogy a bevándorlók kiszípolozására számító vendéglősök és egyéb személyek a bejövő hajókra mehessenek.

Amikor Világos után több ezer magyar menekült külföldre, az Egyesült-Államok törvényhozásilag ingyen földet engedélyeztek letelepedésükre. A magyar menekülőknek csak kis része jött akkor Amerikába s ezek közül is csak egyesek, mint Ujházy, Madarász, Rombauer, éltek az engedéllyel.

Az ötvenes években a *know-nothing*-ok a bevándorlást megszorító törvényeket sürgettek; az az óriási *conflictus* azonban, amely 1861-ben lángba borította az egész országot, akkor már előre vetette árnyékát és az ország figyelmét más kérdések kötötték le. A polgárháború első két évében nemcsak nagyon megcsappant a bevándorlás, hanem a háború sok ezer munkáskezet is vont el rendes foglalkozásától. Az Uniónak tehát emberre volt szüksége s ezért a congressus 1864-ben oly törvényt hozott, amely nem megszorítani, hanem egyenesen elősegíteni igyekezett a bevándorlást. E törvény megengedte, hogy a bevándorlók egy évi bérüket zálogba adják úti költségük visszafizetésére és kimondta, hogy az új bevándorlók nem kényszeríthetők a hadseregben való szolgálatra. Egyúttal megteremtette a *szövetségi* bevándorlási biztos állását, akinek főadata azonban akkor a bevándorlás megkönnyítése volt. 1868-ban e törvényt visszavonták s azután 1882-ig New-Yorkban ismét az állami hatóságok vezették a bevándorlási ügyeket.

1862-ben megtiltották az ázsiai kulik behozatalát. Ez a kezdete a chinaiak kizárására vonatkozó törvényhozásnak, amelynek tárgyalása azonban a jelen értekezés keretén kívül esik. 1875-ben megtiltották az erkölcsstelen célokra áthozott nők és a börtönviseltek bejövetelét.

Időközben a bevándorlás folyton nőtt s a munkásvezérek mind sűrűbben követelték a bevándorlás megszorítását. Erre azután, 1882-ben, megalkották az első *általános* bevándorlási törvényt. A kizárandók sorát e törvény megtoldotta az elmebetegekkel, hülyékkel és a magukat eltartani nem tudó szegényekkel. Egyúttal minden bevándorlóra ötven centnyi fej-

adót vetett ki, amelyből a fölügyelet költségei és a megszorult bevándorlóknak adandó segélyek voltak fődözendők. Ekkortájt hozták elő a »szerződéses munkások« kérdését is és eltiltották behozatalukat. De minthogy e törvény magyarázata a törvényszékektől függött és ezek különféleképp magyarázták, végrehajtása bajos volt.

Az 1891-iki törvény kitágította a bevándorlási biztos hatáskörét és lehetővé tette a törvény ellenére bejutott bevándorlóknak egy éven belül való visszaküldését; de nem bővítette a kizárandók sorát. Az 1894-iki törvény főképp azért fontos, mert a bevándorlási ügyeket csaknem egészen kivette a törvényszékek hatásköréből és a bevándorlási biztos határozatai ellen való föllebbezéseket a pénzügyminister végleges döntésére bizta.

1897-ben Lodge C. Henrik senator javaslatot nyújtott be az olvasni tudási próba behozatala iránt. Nagy vita volt a javaslat szövegezéséről, de végre mind a két ház megállapodott a szövegben s azt jóváhagyás végett a köztársaság elnökéhez terjesztette föl. Cleveland Grover azonban, élve elnöki vétőjogával, nemes fölfogásra valló megokolás kíséretében visszavetette a javaslatot. Mindamellet a republikánus többségű képviselőház a szükséges kétharmad többséggel újból elfogadta, de a demokrata többségű senacusban már nem lehetett az újból való tárgyalást kieszközölni s így a javaslatból nem lett törvény.

1903-ban igen részletes és szigorú törvényt hoztak, amelynek értelmezése és végrehajtása azonban sok kétséget és nehézséget okozott. Ezért revisio alá vették és 1907-ben új, általános törvényt alkottak, amely az előbbit kiegészíti, sok tekintetben megszorítja és vitás pontjait határozottabbakká igyekszik tenni. 1903-ban a bevándorlási ügyeket áttették a kereskedelem- és munkaügyi ministeriumhoz. E ministeriumot 1913-ban ketté választották s most a bevándorlási ügyek a munkaügyi ministeriumhoz tartoznak.

VIII.

A ma is érvényben levő, 1907-iki törvény szerint nem bocsáthatók be a következő külföldiek: 1. a hülyék (*idiots*); 2. az értelmileg fejletlenek (*imbeciles*); 3. a gyenge-elméjük

(*feeble-minded*); 4. az eskórosok; 5. az elmebetegek és olyanok, akik a megelőző öt évben elmebetegek voltak; 6. oly egyének, akik bármily idő előtt kétszer vagy többször elmebetegek voltak; 7. mások jótékonyására szoruló szegények; oly egyének, akik valószínűleg a köz terhére fognak esni; a hivatásos koldusok; 10. a tuberculosisban vagy valamely undorító vagy ragadós betegségben szenvedők; 11. az előbbi osztályokban nem említett oly egyének, akik a vizsgáló orvos bizonyítványa szerint szellemileg vagy testileg fogyatékosak, amennyiben a fogyatékoság oly természetű, hogy az illető önfentartási képességét befolyásolhatná; 12. oly egyének, akiket valamely büntett vagy erkölcsi sülyedtséget föltételező vétség miatt elítéltek volt, vagy akik ily elítéltetésüket beismerik; 13. polygamisták, vagy oly egyének, akik a polygamia gyakorlatában való hitüket beismerik; 14. anarchisták, vagy oly egyének, akik hisznek az Egyesült-Államok kormányának vagy bármely más kormányának, vagy minden törvénynek erőszakos eltörlésében, vagy közhivatalnokok megölésében, vagy ezen elveket hirdetik; 15. a prostituáltak, vagy oly asszonyok és leányok, akik prostitutio céljából, vagy bármely más erkölcstelen célból jönnek az Egyesült-Államokba; 16. kerítők, vagy oly egyének, akik prostituáltakat, vagy asszonyokat vagy leányokat prostitutio céljából vagy bármely más erkölcstelen célból akarnak behozni; 17. ezután »szerződéses munkások«-nak nevezett oly egyének, akiket munkára való ajánlattal vagy ígérettel, vagy bármily munka teljesítésére kötött szóbeli, írott vagy nyomtatott, közvetlen vagy közve tett egyezménynyel bírtak rá vagy hívtak föl a bevándorlásra; 18. oly egyének, akiket mint szerződéses munkásokat a bebocsátást kérvény keltét megelőző egy éven belül visszaküldték volt; 19. oly egyének, akiknek hajójegyét vagy utazását mások fizették meg, hacsak kielégítő módon be nem bizonyítják, hogy utazásukat, akár közvetlenül, akár közvetve, nem valamely testület, szövetkezet, egyesület, törvényhatóság vagy külföldi kormány fizette meg; 20. végül oly tizenhat éven alóli gyermekek, akik mindkét vagy egyik szülejük kísérete nélkül érkeznek, hacsak a kereskedelem- és munkaügyi minister bejövételüket akár minden esetben külön, akár bármikor kiadható általános rendelettel meg nem engedi.

Ezen rendelkezések alól *kivételnek*: a) az erkölcsi súlyedtséget nem föltételező, tisztán politikai vétség miatt elítélt egyének, ha egyébként bebocsáthatók: b) a 19-ik szakasz nem vonatkozik oly egyénekre, akik az Egyesült-Államokban csak átutaznak valamely szomszédos területre: c) szerződéses szakmunkások bebocsáthatók, ha az ő szakmájukban munkáshiány van: d) hivatásos színészek, művészek, fölolvasók, énekesek, papok, collegiumi és seminariumi tanárok, valamely elismert tudomány művelői és tisztán személyes vagy házi szolgálatra fölvett cselédek nem tekintendők szerződéses munkásoknak.

A törvény egyéb, fontosabb rendelkezései még a következők. A törvény ellenére bejutott vagy a bevándorlást megelőző okból közteherré vált bevándorló a megérkezésétől számított *három* éven belül a hajóstársaság költségén visszaküldhető. A beteg, vagy testi vagy szellemi fogyatkozásban szenvedő egyének bebocsátása felől a hivatalos orvos bizonyítványa alapján a »külön vizsgáló bizottság«¹⁾ dönt, amely döntés ellen nincs fölebbezés. Egyéb ügyekben a főbiztos útján a kereskedelem- és munkaügyi ministerhez lehet fölebbezni, akinek döntése végleges. A külön vizsgáló bizottság tartozik a tárgyalásról jegyzőkönyvet vezetni, de tárgyalásai nem nyilvánosak. A köz terhére való válhatás gyanúja alá eső egyének bebocsátása jótállási kötvény (*bond*) ellenében csak akkor szabad, ha a minister a kötvény elfogadását megengedi. Ugyancsak tőle függ a jótállási kötvény elfogadása oly esetekben is, amikor egy már bejutott egyén deportálást ügyét vizsgálják meg. A fejadó négy dollár.

A törvény, a bevándorlási hivatalnokok belátása szerint, cabinutasok ellen is alkalmazható.

A büntető rendelkezések között említésre méltó az, hogy, ha az utas hülye, gyöngelméjű, tuberculosisban, undorító vagy ragadós betegségben szenved és ezt, a minister véleménye szerint, a hajóorvosi vizsgálat már a behajózás előtt megállapíthatta volna, akkor a hajóstársulat nemcsak az illető utast visszavinni, hanem még száz dollár büntetést fizetni is tartozik. (E rendelkezést oly szigorúan hajtják végre, hogy 1909-ben e czímen 27.400 dollárt vettek meg a hajóstársu-

¹⁾ Board of Special Inquiry.

latokon.) A törvény büntetést szab a bevándorlásra való csábításra is és előírja, hogy a hajóstársulatoknak csak a hajók érkezési és indulási idejét, áraikat és berendezésüket szabad hirdetni.

E bonyolult törvény legfőbb hibája az, hogy némely rendelkezése igen ruganyos értelmezésre ad alkalmat és hogy az értelmezést a külön vizsgáló bizottságra és a bevándorlási biztosra bízva, akiknek határozata ellen a legtöbb esetben nincs fölebbezés. Annak megítélése, hogy valaki valószínűleg a köz terhére fog-e válni, vagy hogy mily mértékű testi vagy szellemi fogyatkozás kell ahhoz, hogy önfentartási képességét »befolyásolja«, igen kényes és nagy felelősséggel járó dolog. És hogy mit kell »erkölcsi sülyedtség« alatt érteni, arra nézve Amerika legkiválóbb jogászai és sociologusai nagyon eltérő nézeteket vallanak.²⁾ A törvény nem szab meg semmi mértéket, igazságos végrehajtása tehát kizárólag néhány hivatalnok értelmességétől, lelkiismeretességétől és jóindulatától függ.

Áz utóbbi években mind erősebben hangzottak föl a panaszok a nem-angol nyelvű amerikai lapokban az ellislandi bevándorlási biztos ellen a törvény emberietlen és kegyetlen értelmezése miatt. Ellis-Island azon sziget neve, amelyre a new-yorki kikötőbe érkező bevándorlókat, tehát a bevándorlók nagy többségét, megvizsgálás végett viszik. Némely nap négy-ötezer ember is kerül ide és a végleg visszautasítottak száma hetenként három és ötszáz között váltakozik. Napirenden vannak a szívrendítő jelenetek Ellis-Islandon. Száz és száz családot szakít szét, ezer és ezer érdemes vagy ártatlan ember boldogságát, minden reményét teszi tönkre, nagy anyagi kárt, sok szenvedést okoz a törvény jelenlegi végrehajtása. Volt rá eset, hogy egészséges, becsületes, dolgozni akaró embereket, más jogcím hiányában, »az izomzat hiányos fejlettsége« miatt zártak ki. Sok szenvedést okoz a jótállási kötvények elfogadásának csaknem teljes megszüntetése is. Aki a bevándorlási biztos egyéni nézete szerint »valószínűleg a köz terhére fog esni«, azt most egyszerűen visszaküldik, míg azelőtt jótállási kötvény ellenében bebocsátották. Ennek oka

²⁾ Az angol kifejezés moral turpitude. Értelmezésének sokféleségére világot vet az American Institute of Criminal Law and Criminology bizottságának idézett jelentése.

állítólag az, hogy sok jótállási kötvény, amikor évek múltán érvényesíteni akarták, értéktelennek bizonyult.

IX.

A jelenlegi bevándorlási törvénnyel senki sincs megelégedve. Nem tetszik a nativistáknak, mert főcélját, a bevándorlás csökkentését, nem érte el. Nem tetszik a bevándoroltaknak és honosított polgároknak, mert évenként ezer és ezer honfitársuknak okoz meg nem érdemelt szenvedést. Nem tetszik azon nem kis számú amerikaiak, akik a kérdés ethikai oldalát is vizsgálják és azt akarják, hogy hazájuk ne szűnjék meg az elnyomottak menhelye és a szenvedők reménysége lenni. Az amerikaiak többsége azonban határozottan azon irány felé hajlik, hogy a bevándorlást valamilyen igazságos módon csökkenteni kell.

E cél elérésére többféle eszmét vetettek föl. Némelyek azt ajánlották, hogy a bevándorolni szándékozók megvizsgálását még a behajózás vagy kivándorlás helyén ejtsék meg az amerikai consulok felügyelete alatt, úgy hogy az esetleg be nem bocsátható egyéneket az utazás költségeitől és egyéb anyagi károsodástól megkíméljék. De még e terv ajánlóit is beismerték, hogy gyakorlati kivitele nagyon sok nehézségbe ütköznek, még ha lehetséges volna is az összes külföldi államokkal megegyezésre jutni.

Mások azt ajánlották, hogy csak azokat bocsássák be, akik a saját kormányuktól útlevelet vagy erkölcsi bizonyítványt kaptak. Ez ellen azt hozták föl, hogy a külföldi kormányok inkább olyanoknak adnának útlevelet, akikről megakarnak szabadulni, míg az értelmes, becsületes, egészséges elemet otthon igyekeznének tartani; a politikai menekülők pedig útlevelet egyáltalában nem kaphatnának.

Fölmerült az az eszme is, hogy a bevándorlást öt vagy tíz évre egészen be kellene tiltani, hogy az országnak ideje legyen a most itt levő külföldi elemet fölszívni. Némelyek ki akarnak zárni a socialistákat, mások a hat éven fölülieket, ismét mások az olyan nős embereket, akik nejük és családjuk nélkül jönnek.

Két legyet egy csapásra akart ütni azon javaslat szerzője, amely megállapítaná az évenként bebocsáthatók maximumát. Egy-egy országból évenként nem volna több egyén

bebocsátható, mint az előző évben az Egyesült-Államok területén lakott ugyanazon országbeliek tíz százaléka. Ez nem csak az összes bevándorlást, hanem különösen a »nem kívánatos déli és keleti fajok« bevándorlását csökkentené.

A legtöbb figyelemre azonban az a javaslat talált, amely megkívánná minden 16 évnél idősebb bevándorlótól, hogy valamilyen nyelven tudjon olvasni. Ennek pártolói azt állítják, hogy az olvasni nem tudók közül kerül ki a legtöbb gonosztevő és mások támogatására szoruló szegény és hogy az olvasni nem tudók kizárása olyan rendelkezés volna, amelyet többféle módon értelmezni nem lehet és amelyet már a behajózás előtt lehet alkalmazni. Ez utóbbi érvnek van némi súlya. Az elsőnek azonban nincs, mert elismert dolog, hogy az írni-olvasni tudás még nem jelent erkölcsösséget vagy tisztességes jellemet és a súlyosabb bűntettek elkövetői között jóval több az írástudó, mint az írástudatlan. Ellenben sok olyan írástudatlan van, aki igen értelmes, becsületes, hasznos tagja a társadalomnak.

Az 1907-iki törvény egyik rendelkezése értelmében a congressus pártközi bizottságot küldött ki a bevándorlás és a vele összefüggő kérdések tanulmányozására. E bizottság beutazta egész Európát, adatokat gyűjtött, jelentéseket kért be, tanukat hallgatott ki, megvizsgálta a bevándorlási hivatalokat stb. és munkájának eredményeit 1910. végén terjesztette be a congressushoz. Hogy mily óriási anyagot gyűjtött össze e bizottság, kiténik abból is, hogy amikor a congressus a következő évben kinyomatta, nem kevesebb mint negyvenhárom kötet telt ki belőle. A be- és kivándorlás iránt érdeklődő államférfiú, sociologus vágy publicista igen értékes adatokat és többé-kevésbé értékes megfigyeléseket és véleményeket találhat e jelentésben, amely korántsem oly kedvezőtlen a bevándorlóra nézve, mint amilyent – tekintve a congressus hangulatát – várni lehetett.¹⁾

¹⁾ Például, a bűnügyi albizottság jelentésében a többi között ezt mondja (6-ik lap):

»(A bizottság statisztikai adataiból) az következtetendő, hogy a gonosztevők két osztálya – a bevándorolt és a bennszülött – közül a bennszülött általában nagyobb irányzatot mutatott komolyabb bűntettek elkövetésére, mint a bevándorolt. Ez utóbbi bűnössége leginkább oly kisebb vétségek elkövetéséből állott, amelyek tekintélyes részben a túlszűfolt városi élet következményei.«

E bizottság többféle módot ajánlott a bevándorlás csökkentésére, többek között az olvasni tudás próbáját, meghatározott minimális pénzösszeg fölmutatását, a nőtlen napszámok kizárását és az egyes kikötőkben évenként bebocsátható bevándorlók maximumának megállapítását. Ennek alapján BURNETT képviselő és DILLINGHAM senator új bevándorlási törvényjavaslatot dolgozott ki, amelynek bevallott célja a bevándorlás csökkentése és amelynek a legtöbb vitára alkalmas adott rendelkezése az olvasási próba. 1913. elején a congressus mindkét háza nagy többséggel elfogadta e javaslatot, Taft elnök azonban visszavetette, megokolásában kiemelve, hogy az olvasási próba behozatala az Egyesült-Államok hagyományaival és eddigi kormányzási elveivel ellenkezik. Annak a congressusnak már nem volt ideje a javaslattal újból foglalkozni, de a jelenlegi congressusban BURNETT és DILLINGHAM ismét beterveztették a javaslatot, amelynek elfogadása iránt kétség nem lehet. Kétség csak az új elnök, Wilson Woodrow álláspontja iránt van, amely most még nem ismeretes. A munkaügyi minister, akinek neve szintén Wilson, egy nemrég tartott beszédében azonban azt mondotta, hogy talán újabb törvény alkotása nélkül is el lehetne kerülni, hogy évenként vagy húszezer ember visszaküldésék Amerika küszöbéről, ha az európai kormányok hajlandók lesznek az amerikai hatóságokat e tekintetben támogatni. Dumba Constantin, az új osztrák-magyar nagykövet Washingtonban, tanácskozáván Wilson munkaügyi miniszterrel, a hírlapok jelentései szerint kijelentette, hogy az osztrák és magyar kormányok szívesen fognának ez ügyben az amerikai kormányval megegyezést keresni. A nagykövet szerint, hatékonyan szolgálná a kívánt célt az is, ha otthon a papok a vasárnapi praedicatio alkalmával ismertetnék azokat a szempontokat és szabályokat, amelyek szerint bírálják meg az Egyesült-Államokba bevándorlók bebocsátását. Hozzáik a papok a nép tudomására, hogy az Egyesült-Államok egyáltalában nem tartják tárva-nyitva a kapujukat; tehát a kivándorolni szándékozók érdekében kívánatos, hogy mielőtt elkótyavetélik mindenüket, csak hogy teljék a hosszú útra, győződjenek alaposan meg: nem kell-e majd visszafordulniuk az Újvilágkapujából, anélkül, hogy ráléphetek volna az amerikai földre.

Történettánítás és állampolgári nevelés Angliában.

Írta: HORVÁTH JENŐ.

Két évtizeddel ezelőtt SALAMON FERENCZ rövid határozottsággal jelölte meg a törvénykeresést a történetírás végső célja gyanánt.¹⁾ Nem tudom, a történelmi tények rankei megállapítása, vagy a tényeknek egy történetbölcseleti rendszerbe illesztése indította-e őt e kijelentésre, de a sejteni engedett dogmatikus irányok SALAMON tanulmánya óta valóban korlátlan hegemoniára tettek szert a középeurópai történetelmélet és történettánítás fölött. Azok a tanulmányok is, melyek az utóbbiak céljáról és módszereiről szemléink hasábjain egyre nagyobb számmal megjelennek, túlnyomó részben e két irányzat megnyilatkozásai.

Legyen szabad e doctrinaire irányok mellett néhány pillantást vetnünk a történettánításnak a művelt emberiség másik nagy csoportjánál, az angolszász népeknél, elsősorban a britteknél dívó sajátosságaira.

Nem volna könnyű, de talán nem is szükséges részleteznünk e helyen az angol iskolatypusokat, melyek angol ember előtt sem állnak oly tisztán, mint iskoláink hármass eloszlása elemi, középiskolák és egyetemek között, hiszen az 1899-ben szervezett közoktatásügyi ministeriumnak feladatai között éveken át helyet foglalt az iskolafajok elhatárolása és az elosztás egyszerűsítése.²⁾ Annak ismertetését viszont angol tanártól sem kívánhatnók meg, hogy milyen történelmet tanítanak iskoláikban, mert a tanítás anyagát egységes tanterv

¹⁾ A történelmi vizsgálatról. Budapesti Szemle I. 1873. 1. 1.

²⁾ A Board of Education először tett különbséget elementary és secondary schoolok között és az utóbbiak meghatározását csak 1907-diki jelentésében adta. (Report of the Board of Education for 1906-7. 67-68. 1.)

nem szabja meg és mindenki úgy tanít, »amint neki tetszik, könnyebb és alkalmasabb«. ¹⁾ A történettanítás szempontjából tehát csak kétféle iskoláról lehet szó: az egyik csoportban, és ide tartoznak *az elemi és középiskolai típusok, a tanítás anyaga meghatározott*, a másikban, és ide tartoznak *az egyetemek, a tanítás anyaga szabad*.

A kötött anyaggal számolt iskolákban sehol sem tanítják *a történelem elméletét* és nem tartanám szerencsésnek, hogy egyesek óhaja szerint e sokat vitatott, de csak sejtett rendnek bizonytalan szabályaival a gyermek értelmét megterheljék.

Más kérdés az, hogy milyen formában közöljük a történelem köréből vett *positiv ismereteket*.

Vannak, akik MILTON nevelési rendszere nyomán egészen kiküszöbölték azokat az angol iskolából és ez iskolák nagy része ma is mostohán kezeli a történelem tanítását. A felügyelőbiztosok az államsegélyt élvezett iskolákban az 1894-95. tanévben 16 ezer esetben vizsgálták meg az angol nyelv tanítását és csak 3½ ezerben a történelmet; ezen vizsgálatok száma az 1895-96. tanévben 15, illetőleg 4 ezret tesz ki. London iskoláiban a School Board for London 1900-diki jelentése szerint 834 osztály közül csak 158-ban tanítottak történelmet és minden 25 gyermek közül csak 1 tanulta e tárgyat. ²⁾ A nagy Public Schoolokban, Etonban, Harrowban és Rugbyban a tanártól függ, hogy mennyit foglalkozik a történelemmel, ^{b)} melyet a Public Elementary Day Schoolokban csak az 1875-diki szabályzat óta tanítanak. Kevésbé csodálkozhatunk ez adatokon, ha megtudjuk, hogy a skót tanárképző intézetekben pl. 1906-ban 279-en jelentkeztek a matematikai, 256-an a latin vizsgálatra és csak 71-en a történelemre, de azok közül 44 sehoggy sem ütötte meg a mértéket. ⁴⁾ holott a vizsgatételek csak a britt történelem »legfontosabb eseményeinek általános ismeretét« kívánták meg.⁵⁾

¹⁾ Essays on the teaching of history. Cambridge 1901. 79. 1.

²⁾ London County Council. Education Committee. Report of a Conference on the teaching of history in London Elementary Schools. London 1911. 11. 1.

³⁾ The Study of History in Schools. Report of the Committee of Seven. New-York 1909. 220-23. 1.

⁴⁾ Scotch Education Department. Training of Teachers. Report, Statistics etc. for 1905-6. Cd. 3550. London 1907. 13-15. 1.

⁵⁾ U.-ott 82. 1.

A tanítás anyagát ez iskolákban compendiumok adják, melyek a történelem elsajátításának, a civilisatio szeretetének és a humanismusnak pusztító férgei. »A mi dolgunk az,« – mondta egy compendiumot tanító teacher az 1895-diki birminghami tanári congressuson – »hogyan megtanítsuk a gyereket, hogy nagyszámú eseményre emlékezzen; hogy madártávlatból szemléltethetővé tegyünk a világtörténelemnek nevezett európai történelem egy csekélyke részét; hogy begyakoroljuk őt a dátumok, királyok, csaták, szerződések és rendelkezések adataiban; hogy összeállítsuk a családfákat és megtanítsuk, hogy valakinek az unokahuga kinek a nagynénje volt.«

A másik végletet a walesi ¹⁾ és az ír iskoláknál találjuk meg, hol az utóbbiaknak 1902-diki vizsgatételei közt sok oly kérdést találunk, melyeket gymnasiumainkban is nehéz volna megoldásra tűzni. ²⁾

E részben kivonatos és részben túlhajtott tanítás helyett egyesek a hazafias és polgári kötelességek, mások az egyéni öntudat és jellem fejlesztésére szeretnék alkalmazni az alsó és középiskolákban tanított történelmet, előbbit a szülőföld, a haza és az alkotmány ismertetésével, utóbbit a nagy egyéniségek szemléltetésével vélvén elérhetőnek. Ily célt szolgált a Board of Education ama rendelkezése, mely Anglia és Wales elemi iskoláiban a történettánc anyagát és módszerét egyszerűsítette, ²⁾ valamint azok a részletesebb utasítások is,

¹⁾ PERNAN A. J.: The history papers of the Central Welsh Board. Journal of Education XXV. 1903. 684. 1.

²⁾ LINDSAY J. S.: The history program of the Intermediate Educational Board for Ireland. U.-ott XXIII. 1901. 760. 1. E program a 15-18 éves növendékek részére a görög és római történeten kívül felvette a francziát 1643 – 1873, a németet 1555-1871, az olaszt 1797-1870 és a spanyolt 1212-1807, az angolt 1509-1900.

³⁾ »A történelemnek az alsóbb osztályokban fel kell ölelnie a nagy férfiak és nők életét és a belőlük tanulható lecczét, a felső osztályokban pedig a britt történelem nagy embereinek és eseményeinek ismeretét és a Brit Birodalom növekedését. A tanításnak nem kell az angol vagy britt történelemre szorítkoznia és a polgári kötelességekről is adhatók lecczék a felső osztályokban.« (Board of Education. 1907. Code of regulations for Public Elementary Schools in England. Cd. 3594. London 1907. 3. 1. és Board of Education. Welsh Department. 1907. Code of regulations stb. Cd. 3604. London 1907. 3. 1.) A secondary schoolok utasítása ily útmutatást nem ad, csak megnevezi a történelmet a tantárgyak között. (Board of Education. Regulations for Secondary Schools. Cd. 3592. London 1907. 2.1.)

melyeket a Board of Education az angol, a Scotch Education Department a skót iskolák részére kiadott, végül az a jelentés, mely a London County Council nevelésügyi osztályának a történettanítás fölött tartott konferenciájáról megjelent.

A Board of Education tanácsadó körlevele ¹⁾ maga is elismeri, hogy a történelemre fordított heti hét óra elégtelen, és az orvoslást ott keresi, hogy az angol irodalom, a modern nyelvek és a földrajz tanárai sajátítsanak el némi történelmi ismereteket, hogy azokat a magok óráin, tárgyaik keretében közölhessék. A VI. §. csak annyiban ajánlja a köztörténetet, amennyiben az az angol történelem megértéséhez szükséges és X. §. »amennyiben azon (nemzetek) nyelve is előadatik«, köztörténeti órák helyett csak kitérésekre kérvén a tanárokat. Ezt az arányt állapítják meg a tanárképző intézetek részére kiadott utasítások is, melyek szerint 7 vizsgatétel közül hatnak az angol, egynek a görög-római történelemre kell vonatkoznia. ²⁾

A skót közoktatásügyi osztály memoranduma több tekintetben eltér az angol körlevéltől. ³⁾ Már a bevezetésben akként nyilatkozik, hogy »csak egy történelem van, mely nevelésügyi célból tanulmány tárgya lehet, t. i. a civilisatio kialakulásának és fejlődésének története«, »azok az eszmék, személyek és szembetűnő események, melyek minden létező nemzetten rajta hagyták a bélyegüket és melyek azok politikai és társadalmi helyzetében is sokat számítanak«. A skót iskolákból kikerült életrevaló nemzedék az egész angol közéletet megszállotta és a 90-es évek végén az a különös helyzet állott elő, hogy az angol közoktatásügyi biliek tárgyalásakor a kormány és az ellenzék vezérei valamennyien skótok voltak. Ennek okait az angol iskolák tagolt és exkluzív rendszerén kívül abban a különbségben kell keresnünk, mely az angol iskolának a világról hiányos ismereteket nyújtó sajátossága és az egységes skót iskoláknak bő és rendszeres tanítási

¹⁾ Circular 599. Board of Education. Teaching of history in Secondary Schools. London 1908.

²⁾ Board of Education. Regulations for the training of teachers and for the examination of students in Training Colleges. Cd. 3597. London 1907. 52-53. 1.

³⁾ Scotch Education Department. Memorandum on the study of history in Scottish Schools. Cd. 3843. London 1907.

anyaga között fennáll. Ezért olvassuk egy dialógusban a következő kérdést és feleletet: »Kérdező: Tanít Ön világtörténetet? Az ifjúság barátja: Igen, én tanítok ... Ha fel tudnánk nevelni egy nemzedéket, melynek a többi népekről egészséges és rokonszenves felfogása volna, meg tudnánk változtatni a világ arczatát«. ¹⁾ Ezért kérte az angol történettanárok egyesülete, a Historical Association is az egyetemes történeti órák rendszeresítését és végül ezért vette a Board of Education is az iskolai tantervekbe a köztörténet tárgyalását. ²⁾

Nem sokkal különb az iskolák átlagánál a londoni elemi és középiskolák légiója sem. Az 1911-diki jelentés szerint³⁾ a történelemre az alsóbb osztályokban hetenkint 20 perc, a felsőkben 2-3 óra jut és ez órák főleg olvasásból, vagy a tanár előadásának lejegyzéséből állnak.⁴⁾

Az angol elemi és középiskolákban használt könyv a compendiumszerű Text Book és az élvezetesen feldolgozott Reader, mely az előbbieket ma már meglehetősen háttérbe szorítja. Tekintsünk egy ilyen izléses kis könyvbe, pl. Pitman's King Edward History Readereibe. A PmiAN-féle három Reader közül egy Anglia történelme a III. és IV., egy Anglia története az V-VII. standardok, tehát a középiskolák évfolyamai részére, a harmadik »Anglia történetének, népének és intézményeinek« fejlődéstörténete részben a cambridgei egyetem tanárainak tollából. Az I. fejezet az angol nép történetét adja, a II. az egyházét, a III. az igazságszolgáltatását, a IV. a parlamentét, az V. a nyelvét és irodalomét, a VI. a kereskedelemét, a VII. a gyarmatokét, a VIII. a külügyekét, a IX. a mellékországokét. A könyv áttekintéses függelékekkel, képekkel és térképekkel van felszerelve.

A nagy államférfiak és intézmények bemutatása, a Britt Birodalom gazdasági és politikai földrajza kétségtelenül nagy-

¹⁾ HAYLLAR F.: Dialogues on Education. The teaching of history. School III. 1905. 164. 1.

²⁾ Board of Education. Report for 1908-9. Cd. 5130. London 1909. 43. 1.

³⁾ London County Council. Education Committee. Report of a Conference on the teaching of history in London Elementary Schools. C. 108. London 1911.

⁴⁾ U. ott 11-13. 1.

ban előmozdítják a politikai és állampolgári iskolázást, amint e Readerek voltak ösvényei az állampolgári nevelés hatásának a középeurópai oktatásügyre is, és voltaképpen ezt a hatást szervezte tudományyá a német Schematismus. Az angolok MONTESQUIEU könyvéből ismerték meg alkotmányuk rendszerét, és éppen így csak az elmúlt évtizedben jöttek rá, hogy a polgári kötelességek, a »civics« tanítása oly sajátossága rendszertelen történettanításoknak, mely Középeurópában egy új, és a történettanítás eddigi anyagát is megszorító tantárggyá fejlődött. Ezzel angol földön is megindult a civics anyagának rendszerbe és tanításának módszerbe illesztése.¹⁾

Míg az angol civics és a középeurópai staatsbürgerliche Erziehung egész súlyával a *népiskolákra* és azoknak is inkább kiegészítő osztályaira helyezkedik,²⁾ addig az angol népiskoláknak állampolgári ismereteket adó tárgyain kívül van a főiskoláknak egy hasonló, de alig észlelt sajátossága, az *angol egyetemnek politikai ismereteket nyújtó, államférfivá nevelő törekvése*.

Ez irányzat előhazozosa és vezére BROWNING OSCAR cambridgei professor volt,³⁾ ki emlékirataiban a következő szavakkal emlékezik meg terveiről az egyetemre történt meghívásakor: »Most már annak a feladatnak szentelhettem magamat, melyre oly régóta törekedtem, az államférfiak nevelésére akadémiái oktatás útján. Teljes rokonszenvét bírtam e kérdésben SEELEY-nek,⁴⁾ ki ezzel a különleges czélzattal alkotta meg a Historical Tripost.⁵⁾ Neki az volt a véleménye, hogy a Triposnak az eredmény érdekében nem annyira történetkutatói, mint politikai Triposnak kell lennie, mely az embereket tájékozásra, gondolkozódásra és talán működésre is nevelné a politikában, vagyis az állam jólétével kapcsolatos közügyekben. A Tripos alapmunkáját a politikai tudományok-

¹⁾ Legjobb ismertetése BOURNE H. E.-től: Teaching of History and Civics in the Elementary and Secondary School. London 1910.

²⁾ KRISZTICS SÁNDOR: Az állampolgári nevelés politikai tartalma. Magyar Társadalomtudományi Szemle VI. 1913. 727. 1.

³⁾ BROWNING OSCAR 1876-1909 a King's College történelmi előadó tanára és a cambridgei tanárképző intézet igazgatója volt.

⁴⁾ SEELEY JÁNOS RÓBERT (183-4-95) 1869 óta a modern történelem regkís professora volt a cambridgei egyetemen.

⁵⁾ A tripos ma valamely szaknak három éves tanfolyamát jelenti.

ból kellett összeállítani, a szoros értelemben vett politikai tudományból, melyet SEELMY mindig a történelem gerincének nevezett, a politikai gazdaságtanból, a nemzetközi jogból és jogtudományból; a történelem tényei arra a célra voltak használandók, hogy e tárgyakat megvilágítsák, és nem a belső érték szempontjából, melylyel azok rendelkeznek. Mint a történelem tanára, cambridgei tartózkodásom egész ideje alatt hű maradtam e hitvalláshoz, és hiszem, hogy a King's Historical School nagy sikere annak volt köszönhető, hogy ezt a módszert követtem.«¹⁾

Ennek a módszernek az előadásokon kifejtett theoreticumát volt kiegészítendő a tőle alapított és 12 egyhangúan megválasztott tagból álló Political Society, mely 1876 október 23. és 1908 márczius 9. között hétfő esténként a professor magánlakásán 473 ülést tartott. Az ülés tárgya egyik tag essayje és annak megvitatása volt. E kis seminarium tagjai közül elég legyen megemlítenünk Esher lordot, Chamberlain Ausien és Lyttelton Alfréd ministereket, Clapham professort és Trevelyan történetírót.²⁾

Emlékirataiban melancholiával említi meg az agg professor, hogy az államférfi nevelésének fenn vázolt módszere iránt egyedül ő és SEELEY voltak bizalommal, és hogy a cambridgei történettanítás később egészen más irányba terelődött. Ez irány a történettanítás megszokott iránya volt, mely azonban ismét a politikai motívumokat emelte ki. Vezérei pedig SEELEY és BROWNING voltak, kik együtt törtek utat a történettudomány előtt a classikusokkal és természettudományokkal foglalkozó cambridgei egyetemen. A három évtizedes kitartó munkának nemcsak az lett az eredménye, hogy BROWNING és a King's College növendékei magukhoz ragadták a vezetést a jóval népesebb Trinity és Saint John collegek fölött, hanem az egyetem érdeklődése is a történetírás felé fordult, és egymás után alkotta meg a 14 kötetes Cambridge Modern Historyt, az angol köztörténeti irodalom alapvető munkáját, és alkotja meg napjainkban a 8 kötetes Cambridge Mediaeval Historyt, India 6 kötetes történetét a legrégebb

¹⁾ BROWNING O.: Memories of Sixty Years at Eton, Cambridge and elsewhere. London, 1910 204-ou. 1.

²⁾ U. ott 285-42.

időktől napjainkig, végül a Cambridge Historical Series monographiáit, összesen 31 kötetet.

A cambridgei egyetem tanterve, melyet a szaktanárok tanácsai három évenként állítanak össze, ma már széles teret nyit a történetpolitikai tanulmányoknak. A II. és III. év végén teendő vizsgálatokon pl. a következő tételek kívántatnak meg. A II.-ban 1 – 1 dolgozat az összehasonlító politikából (a politikai intézmények általános fejlődése és a mai európai politikai intézmények), az ó-kori és középkori Európa történetéből, az angol alkotmánytörténetből 1485-ig, és egy szabadon választott dolgozat, 2-2 az angol gazdaságtörténetből, a politikai gazdaságtanból, és egy specialis tárgyából, összesen 11 dolgozat. A III. évi vizsgálatnál 1-1 dolgozat az angol alkotmánytörténetből 1485 óta, a modern európai történetből, ideértve az Egyesült-Államok történetét is, az összehasonlító politikából, az analtikus és deductiv politikából (a politikai kifejezések analysise, az állam természete, célja, a politikai kötelezettség alapjai, a kormányok szervezete és működése, a politikai elméletek története), a nemzetközi jogból (a szerződések és egyes esetek elemzésével), az irodalom vagy művészet-történetből és egy szabadon választott dolgozat, 2-2 az angol gazdaságtörténetből, a politikai gazdaságtanból és egy specialis tárgyából, összesen 13 dolgozat.

A tanszabadság hívei különösnek fogják tartani, hogy a Historical Board a tripos anyagához szabja a főcollegiumokat, de a magyar tanárképzés barátai csak örömmel hallhatják, hogy e collegiumokon oly dolgokat adnak elő, melyek a vizsgák anyagát teszik. Az 1908-10 cambridgei tripos pl. a következő tárgyakat vette fel az előadások és vizsgálatok anyagául: Róma története Kr. e. 70-44, 27-14 és Kr. u. 284-323, a középkorból Franciaországot XI. Lajos alatt és VII. Gergelyt, az új-korból a spanyol örökösödési háborút, a legújabb korból Déleuropa liberális mozgalmait 1820 – 30 és Franciaország külpolitikáját 1839-41, a nemzetközi jogból pedig az 1859-71 békeszerződéseket az európai statusquot illetőleg és a szabad hajózás szerződéseit 1856-ig. A Board még könyvekről is gondoskodik, és hivatalos jegyzékben közli az olvasandó kútfők és segédkönyvek címzeit a hallgatókkal.¹⁾

¹⁾ The Student's handbook to the University and Colleges of Cambridge. 1907., 323-30. 1.

Hogy a Historical Triposban végzett munkáról fogalmat alkossunk és meggyőződünk, mennyire uralkodnak a politikai motívumok az előadott anyagon, arra legjobb elővennünk egy tripos-vizsgálat tételait.

Az 1907 május 27-től június 1-ig tartott vizsgálatokon 306 történeti tétel került kidolgozásra, köztük a túlnyomó rész politikai tartalommal. Az általános tételek közt ott látjuk pl. az egyesületi jog történetét az ó- és középkorban; a liberális mozgalom tételei között az első a wieni congressustól megoldatlanul hagyott kérdésekkel foglalkozik, a másik CANNING non-intervention elméletével, a harmadik Metternich politikai felfogásának őszintesége és állandósága iránt érdeklődik, az egyik meg éppen az 1825-diki magyar országgyűlés iránt, »tekintettel a liberális intézmények meghonosítására az Osztrák Birodalomban.« A modern Európáról feltett kérdések közt ott találjuk a német-francia ellentétet, a német és olasz egységek, a keleti kérdés egyes fázisait, de talán legjobban érdekelne bennünket a 16. tétel, mely nem kíván kevesebbet, minthogy a jelölt mondjon véleményt a következő országok egyikének jövőjéről: Egyesült-Államok, Magyarország, Japán. A gazdaságtörténetből vett 46 tétel teljesen ismeretlen a mi tanárjelöltjeink előtt, nem is szólván az alkotmánytörténet 25, a nemzetközi jog és az összehasonlító politika 22 tételéről, és arról, mit írnának nálunk »a nagykövet kiváltságairól béke idejében«, »a háború meghatározásáról«, a görög tyranos és a középkori olasz despota összehasonlításáról, a nemzetegység akadályairól a középkorban, a kormány viszonyáról a képviselőházhoz a modern államokban, a mai foederatiók nehézségeiről, a kormányhatalmak elkülönítéséről, a végrehajtó hatalom eszközeinek kinevezéséről demokratikus államokban és »a pártfegyelemről, tekintettel Angliára és a continentális országokra.¹⁾ E tételeket feladó professorok pedig komoly dolgozatokat kívannak és ennek igazolására szívesen mellékelném összes utalásaival, címeivel és lapszámaival azt a gépírást ívet, melyet az összehasonlító politika professora egyik előadása végén nekünk szétosztott.

E követelmények teljesítésére nagy ösztöndíjak buzdítják a hallgatókat, köztük azonban kevés a tisztán történeti ősz-

¹⁾ Cambridge University Examination Papers. XXXVI. 1907. 535-566. 1.

töndíj, bár az angolok tőlük szokták várni valamely tudomány felvirágozását. Oxford 21 collegében 187 ösztöndíjből csak 13 van összekötve a történelemmel, Cambridge 19 collegében 183 közül csak egy 30 fontos, a londoni egyetem 936 ösztöndíja közül, melyek évi jutaléka közel egy millió korona, csak egy 50 fontos történelmi ösztöndíjat találunk.¹⁾ Anglia többi egyetemén csak általános ösztöndíjak vannak.

Az egyetemi oktatás terén tehát nagy nehézségekkel kellett megküzdenie a történettanításnak, míg fenn vázolt eredményeit elérhette. A rés, melyen át bejutva magának helyet biztosítani tudott, a *felvételi vizsgák reformja és a pályákra jogosító vizsgálatok rendszeresítése* volt.

Az angol egyetemek háromféle vizsgálatot ismernek: a *felvételi, az egyetemi fokozatokra és a pályákra előkészítő vizsgálatokat*.

A *pályákra előkészítő*, 1858-ban rendszeresített Local Examinationsnak szintén három foka van. A Preliminary Examination növendékei még nem 14 évesek és Oxfordban 19, Cambridgeben 15 tárgyból kell vizsgázniuk; a Junior Examination növendékei még nem 16 évesek és Oxfordban 22, Cambridgeben 16 tárgyból kell vizsgázniuk; a Senior Examination növendékei még nem 19 évesek és Oxfordban 21. Cambridgeben 17 tárgyból kell vizsgázniuk, de valamennyi vizsgálat tárgyai közül csak 1-1 történelmi, azaz 110 tárgyból mindössze 6.

Az Oxford és Cambridge felügyelete alatt álló iskoláknak 1873-ban szervezett vizsgálatai szintén pályákra jogosító bizonyítványokat adnak (Lower és Higher Certificates). E vizsgálatokon 1907-ben 1027 volt a jelöltek száma az alacsonyabb és 2244 a magasabb fokozatokon, bizonyítványt pedig kapott 463, illetőleg 1061. Legtöbb dolgozatot készítették a matematikából 1978, illetőleg 2260, az angol történetből csak 880, illetőleg 1373; az utóbbiak között jól sikerült 468, illetőleg 983 és elégséges volt 84, illetőleg 64.²⁾

Immatriculatio vizsgálatot Londonban találunk, hol a történelmi tétel csak facultativ; ha pedig mellette a földrajzot is

¹⁾ Exhibitions, scholarships, studentships and prizes open to students of the University of London. London 1907.

²⁾ The Schoolmasters Yearbook and Directory. VI. 1908 291. 1.

választja valaki, akkor a történelmet csak 1688-tól 1901-ig kell átvennie. E tételek, mint az 1908 januáriusi vizsgálatokból kitűnik, általános érdekűek voltak, a könyvek pedig, melyekből a jelöltek tudásukat merítették, maguk is compendiumok: így pl. DIXON-nak előírt tankönyve, a *Main landmarks of European history*)40 oldalon 1900. év történetét adja elő.

Más a helyzet az egyetemi fokozatok vizsgálatainál. Az első vizsgálat ez irányban Oxfordban a *Responsion*, Cambridgeben a *Previous* és Londonban az *Intermediate Examination*, melyeken az angol történelmi vizsgálat kötelező; a második vizsgálat Oxfordban a *Moderation*, Cambridgeben a *General* és *Special Examination*, Londonban a *Pass Examination* részletesebb angol történelmi vizsgálattal; a harmadik és utolsó vizsgálat a *baccalaureatus* szigorlata, az *Examination for Honours*, Cambridgeben a *Tripos*-vizsgálat, melyből Londonban mindössze 9 dolgozatot kívántak meg az európai történelemből, az angol politikai és alkotmánytörténetből és a politikai eszmék történetéből.¹⁾

Oxfordot és Cambridget kivéve, tehát gyengén van képviselve a történelem az angol egyetemeken, és ennek főoka kétségtelenül abban rejlik, hogy azok ma is inkább vizsgálhatóságok, és facultásaik a helyi szükségletek szerint alakultak. Birminghamben, hol a technika uralkodik, a 19 ezer font tanári fizetésből csak 550 esik a történelem tanáira, kik a *classicusok* csoportjában szerepelnek;²⁾ Leedsben a bölcséleti kar felöleli a jogot és kereskedelmet is.³⁾ Liverpoolban találunk ugyan modern történelmi tanszéket,⁴⁾ Manchesterben történelmi ösztöndíjakat,⁵⁾ Sheffieldben pedig történelmi vizsgálatokat,⁶⁾ de az uralkodó jelleg mindenütt a műszaki tudományok művelése.

Nagy tevékenységet fejtenek ki az angol egyetemek a

¹⁾ University of London. Regulations relating to degrees in Arts. London 1907. 72-74 l.

²⁾ Board of Education. Reports from the Universities and University Colleges in Great Britain which participate in the Parliamentary Grant. 1907. Col. 3885. London 1908. (X. és 380. l.) 3. és 7. l.

³⁾ U. o. 37. l.

⁴⁾ U. o. 53. l.

⁵⁾ U. o. 106-11. l.

⁶⁾ U. o. 144-45. l.

University Extension terén, melynek eszméje egyébként is Angliából indult hódító útjára. A népszerű főiskolai tanfolyam harmadrésze mindenütt történeti és állampolgári nevelést adó intézmény. A readingi és exeteri collegekben pl. 1904-ben előadták a görög és római történetet, Anglia történetét, Dantét, Napóleont; Oxfordban a XIX. század történetét, az angol ipar, kereskedelem és gyarmatosítás történetét; Cambridgeben a modern Európát, a tenger szerepét a modern történelemben, Anglia és szomszédai helyzetét Keletáziában.

Még egy téren juthat nagyobb jövőhöz a történelem és az állampolgári ismeretek tanítása, és pedig a *britt főiskolák reformjában és munkájuk egységesítésében*.

Az államsegélyt élvező egyetemek, Birmingham, Leeds, Liverpool, London, Manchester és Sheffield ma már állami ellenőrzés alatt haladnak sokféle facultásaikkal a vizsgálatok és fokozatok egysége felé.

Oxfordban és Cambridgeben viszont, melyek dúsgazdag alapítványaikra támaszkodva, minden külső befolyástól függetlenek maradhatnak, belső reformokkal igyekeznek megdönteni a maradiság utolsó korlátait. A Timesnek 1907. év áprilisi és májusi, oxfordi tutoroktól irt és nagy feltűnést keltett cikkei egyrészt abban látták a legnagyobb visszásságot, hogy a szegény hallgatók be- és előrejutása lehetetlen, másrészt, hogy az egyik kar bizonyos hegemoniára tart igényt a másik fölött és végül, hogy a collegiumok hirdetése nincsen szabályozva. Megtörtént pl., hogy az All Souls collegeben levő egyik fellowshipet jogásznak és történésznek kellene betöltenie, 1871 óta azonban csak egyszer választottak meg történészt és jogászt egyszer sem.¹⁾ A facultások hiányában pl. arra is volt eset, hogy az előirt Herodotost egyszerre 16 professor hirdette meg heti 28 órában és mindössze 150 hallgató részére.²⁾ E bajokon akart segíteni CURZON lordnak, az egyetem cancellárának 1907-iki memoranduma, mely Oxfordnak a szegény hallgatók előtt való megnyitását, és független, munkaképes facultások szervezését javasolta.³⁾ Az

¹⁾ Oxford and the Nation. Reprinted from the Times. London 1907. 43. 1.

²⁾ U. o. 68. 1.

³⁾ CURZON of KEDLESTON lord: Principles and Methods of University Reform, being a letter addressed to the University of Oxford. Oxford 1909. 220. 1.

oxfordi Hebdomadial Council 1909 áprilisban magáévá tette CURZON emlékiratát,¹⁾ és a maga részéről is kidolgozott egy javaslatot, mely a 8 facultas között, 5-iknek felvette a modern történelmet is,²⁾ a következő 8 tanszékkal: 1 antik, 1 gyarmati, 1 egyházi, 1 katonai, 2 modern, 1 politikai gazdaságtani és 1 indiai történeti tanszékkal.¹⁾

Még a mozgalom megindulásakor történt, hogy Birmingham püspöke a lordok házában 1907 júliusban királyi bizottság kiküldését kérte Oxford és Cambridge alapítványainak, kormányának és tanítási rendjének megvizsgálása, erőforrásaik üdvös felhasználásának előmozdítása végett és a bizottság-jelentése bizonyára útmutatásul lesz majd a történetpolitikai oktatás rendjére is.

Az utolsó, de talán nem kisebb jövőt ígérő mező a *gyarmatok nevelés- és oktatásügyi hatásainak és intézményeinek időleges összejövetele*, mely a tágabb brit haza szempontjából van hivatva átgyúrni a történettanítást és az állampolgári ismeretek közlését. Ilyen conferentia ülésezett Londonban 1907-ben *Federal Conference on Education*²⁾ és 1911-ben *Imperial Education Conference* nevek alatt³⁾ és vetették az angol közvélemény elé a bilinguis oktatás vitáival a nemzetiségi kérdés nagy atlaszát, mehyről eddig senki sem akart tudomást szerezni. A második conferentián pl. kiderült, hogy bár a hollandi nyelv Délafrikában csak facultativ, az egész délafrikai tanártestületnek bilinguis képesítést kell szereznie, ha boldogulni akar. Ilyen a helyzet Canadában is a francziák miatt, hol a kormány drága pénzen tart évente 30-40 tanítót és tanárt Montrealban, hogy a francia nyelvet elsajátítsák és tanításuknak eredménye legyen. A legnagyobb mozgalmat a kis Malta-szigete okozta, hol a nagy lendülettel behozott angol nyelvet pár év alatt ismét kiszorította az olasz és a máltai

¹⁾ Oxford University Gazette XXXIX. 1909. 594. 1. és Principles and Methods of University Reform. Report of the Hebdomadial Council. Oxford 1910. XLI. és 98. 1.

²⁾ U. o. 16. 1.

³⁾ U. o. 32. 1.

⁴⁾ POLLARD A. F.: The British Empire, its past, its present and its future. London 1909. 784-88. 1.

⁵⁾ Report of the Imperial Education Conference. C. 5666. London 1911. 267. 1.

dialectus. A mai máltai gyerek már két évig máltai nyelven tanul és csak a harmadikban veszi az angolt, vagy ha azt nem érti, az olaszt és csak az ötödikben a két év előtt elejtett másik nyelvet. Az a 10 éves gyermek tehát, ki az iskolázást abbahagyja, kevés angol ismerettel fog rendelkezni. Ma már a bilinguis gyarmatokban is egységesen tanítják azonban a történetet, minek állampolgárrá nevelő hatása nyilvánvaló.

Legyen szabad az angol iskolák előnyeinek és hátrányainak tarka egyvelegéből kiválasztanunk néhány motívumot, melynek reform előtt álló történettanításunk kétségtelenül hasznát venné és melyeket a következőkben foglalunk össze:

A magyar történettanításnak szüksége van a *politikai mozzanatok* kiemelésére;

ennek legalkalmasabb módját a *népiskolában az állampolgári ismeretek tanítása* adja meg;

a *középiskolában* a modern történelem mindkét felének, a *nemzeti és köztörténetnek párhuzamos tanítása*;

az *egyetemen* az előadott collegiumoknak és a doctori és tanári vizsgatételeknek kiterjesztése a *nemzetiségi kérdés, a gazdasági fejlődés és államháztartás, az alkotmány és a külső politika* történetére.

KÖZLEMÉNYEK ÉS ISMERTETÉSEK.

A társadalom élettudományi alapjai.

A fajegészségtan irodalma.

Rohamosan hódít nálunk is az eugenika, akárcsak külföldön. S nálunk ismétlődik az, amit néhány évvel ezelőtt külföldön lehetett tapasztalni: eleinte senki sem vesz tudomást az új gondolatokról; majd félreértve, elméskedő éledek tárgyává teszik: azután megértve ugyan az alap gondolatot, de a tények kellő ismerete nélkül korteskednek mellette; végre lassan meg is értik, utánna is járnak annak, hogy miről van tulajdonképpen szó. így volt ez Amerikában. Alig néhány éve odaát valaki összegyűjtötte az e kérdéstről néha bizony izetlenül élcelődő számos ujságezikket; ma már a fenti fejlődés utolsó fokára érték az Új Világban. Németország idevágó népszerűsítő irodalma is gyakran magán viseli még a tájékoztatatlanság bélyegét és ha a cikkek tartalmát készpénznek vennők, a faj egészségügyi intézkedéseknek annyiféle egymásnak ellentmondó rendszerében kellene hinnünk, ahány cikket éppen elolvasunk. Nálunk pedig már a gúnyolódó híradásokon kívül komolynak tetsző tárczában is olvasunk »fajnemesítésről« – mivel kapcsolatban azt reméljük, hogy ezt a furcsán hangzó szót a helyes faj egészségtan, faj egészségügy mihamar kiküszöböli. Nem érdekes-e, hogy Az Újság például múlt év márczius 16-án és július 2-án még bolond tréfának tekintette a fajegészségügyi intézkedéseket, de október 19-én és idei január 10-én az eugenikát melegen pártoló cikket közöl? E cikkek a tájékoztatatlanság fokán tartanak. Hát hiszen a nagyközönségnek mindegy, hogy az eugenika mai alakjában angol eredetű-e vagy francia (ARÁNYI MIKSA Galtont »francia természettudósna« teszi), eltekintve attól, hogy a német tudomány is jogosan tart igényt a fajegészségtan megalapozásának méltánylásánál (WILHELM SCHALLMAYER és ALFRED PLOETZ): mindegy talán az is, hogy a tárczaíró (KENEDI GÉZA) GODDARD-ot

angol orvosnak lépteti elő vagy fokozza le, holott ez a tudós Amerikában a bölcsészet doctora és Vinelandban a gyengeelméjűek intézetének adatgyűjtő osztályát vezeti; nagyjában az is mindegy, hogy ugyanez a tárcaíró az amerikai bevándorlási és házassági törvényekről csomó hibás adatot közöl. Nagyobb bajt okoz az ilyen pontatlan állítás: »őseinkre való büszkeségünk és nemesi családfáink e részben (az átöröklés tekintetében) egy ütötaplót sem érnek« – holott a fajegészségügy hívei éppen az eddigi, bár fogyatékos, de korántsem értéktelen családi kutatást akarják tovább fejleszteni és a nagyközönséggel megkedveltetni. Ha tehetjük, legyünk pontosak, terjesszük az adatokat a valóságnak, a nézeteket az illetékes kutatók állításainak megfelelően; de ehhez mindenekelőtt szükséges, hogy az idevágó irodalomban járatosak legyünk. E hosszas bevezetéssel akartam értekezésem különös időszerűségét kiemelni és óhajtanám, hogy e cikk elsősorban olyanok kezébe kerüljön, akik az eugenika népszerűsítésében kedvet találnak.

A német faj egészségügyi irodalomnak alapvető munkája: W. SCHALLMAYER, *Vererbung und Auslese im Lebenslauf der Völker* (FISCHER, Jena, 1910., 2. kiadás, 463. lap). E pályadíjat nyert és jellemző módon eleinte hevesen támadott munka áttanulmányozása nélkül a kérdéshez helyesen hozzászólni nem is lehet. Ugyancsak jellemző, hogy SCHALLMAYER, aki rendszerét az angol GALTON-tól függetlenül, már 1886-ban fejtette ki röviden, első művének kiadót 1891-ig nem tudott találni.

A fajegészségtannak másik német megalapozója ALFRED PLOETZ müncheni orvos, a nemzetközi eugenikai társaság alapítója és vezetője és az *Archiv für Rassen- und Gesellschaftsbiologie* szerkesztője, 1895-ben közölte *Die Tüchtigkeit unserer Rasse und der Schutz der Schwachen*. (Berlin, Fischer, 240 lap) című könyvét, hol először használta az azóta általánosan elterjedt *Rassenhygiene* szót. Egyéb fontos értekezései, melyek főképp a faj egészségügyi rendszerének kiépítését célozzák, nagyrészt az említett folyóiratban jelentek meg. A folyóirat nélkülözhetetlen annak, aki ez új tan tudományos alapjával megismerkedni óhajt és annak továbbfejlődését figyelemmel akarja kísérni. A tudományos alaptételeket érthetően és érdekesebbnél érdekesebb adatok kapcsán ismertetik MAX von GRUBER és E. RÜDIN: *Fortpflanzung, Vererbung, Rassenhygiene*. (München, Lehmann, 1911, 2. kiadás, 191. lap). E munka bővített kiadása ama magyarázó könyvnek, mely a drezdai egészségügyi kiállításon bemutatott fajegészségügyi osztályt ismertette. Első idevágó tanulmánynak nem ajánlható, mert alig nyújt rendszeres áttekintést; ellenben SCHALLMAYER alapvető munkája után igen hálás olvasmány. Aki az angol nyelvet bírja, az élvezettel fogja az előbbieken kívül

a következő három munkát lehetőleg a megadott sorrendben olvasni: C. W. SALEEBY: *The Methods of Race-Regeneration*. (London, Moffat, Yard & Co., 1911., 64 lap); ROBERT REID RENTOUL: *Race Culture or Race Suicide?* (London, Walter Scott, 1906, 182 lap); CH. B. DAVENPORT: *Heredity in Relation to Eugenics*. (New-York, Henry Holt and Co., 1911., 293 lap.)

A fajegészségtan egyik elterjedt, a gyors népszerűsítés pontjából nagy hatású kutatási módszerét követi J. JÖRGER orvos érdekes munkája: *Die Familie Zero*. (Archiv für Rassen- und Gesellschaftsbiologie, 1905, 2. évf. 494-559. lap.) Szerző bemutat egy nagy elterjedésű elsatnyult családot, melynek tagjai a betegség, bűn és nyomor áldozatai és a köznek rengeteg kárt okoztak. Hasonló munkák szinte gombamódra szaporodnak Amerikában és ezek hatásának köszönhető nagyrészt, hogy a nyilvánosságot a faj egészségügyi intézkedéseknek meg lehetett nyerni. Olvasásra érdemesek a fajegészségügyi adattár (*Eugenics Record Office, Cold Spring Harbor, N. Y.*) egymást gyorsan követő füzetes kiadványai, melyek az átöröklés kérdését illető kutatásokról könnyen érthető alakban számolnak be.

A kutatás módszerére vonatkozik részben és a feltétlenül tudnivaló átöröklési kérdéseket is ügyesen tárgyalja R. SOMMER könyve: *Familien for schung und Vererbungslehre*. (Lipcse, Barth, 1907., 232 lap) Ide tartoznak a lipcsei *Zentralstelle für deutsche Personen und Familiengeschichte* pompás kiadványai is (*Mitteilungen*. 1904 óta). Az e bekezdésben említett munkák alapján mindenki a saját körében végezheti kisebb-nagyobb mértékben az adatgyűjtést, mely észrevétlenül érdekesebbnél érdekesebb problémákhoz vezet el a kutatót.

A fajegészségügy gyakorlati intézkedéseiről hatalmas ez kirodalom létezik és tekintettel az intézkedések nagy számára, kimerítő útmutatást adni nehezen lehet. E Szemle utolsó füzetében számoltam be rendszeresen arról, amire a fajegészségügy kiterjeszkedik és kiemeltem, hogy a feltűnést keltő házassági tilalmon és a magtalanításon kívül az eszközöknek még hosszú sorát ismerjük. Mivel e két rendszabály a legújyszerűbb és leggyakrabban ad alkalmat hibás megítélésre és híradásra, tájékoztatásul a legjobb művek néhányát felsorolom:

PAUL NÄCKE: *Die Kastration bei gewissen Klassen von Degenerierten als ein wirksamer sozialer Schutz*. (Archiv für Kriminalanthropologie und Kriminalistik, Leipzig, 1899. 3. köt. 58-84. lap.) NÄCKE-től, magtalanítás fáradhatatlan előharcosától jó értekezések jelentek meg ugyanazon folyóirat 1906 és 1908-iki évfolyamában is.

HERMANN PFEIFFER *Ärztliches zur Ehereform*. (Archiv für Kriminalanthropologie und Kriminalistik. Leipzig, 1911. 42. köt. 193-205. lap.)

P. ZIERTMANN: *Unfruchtbarmachung sozial Minderwertiger*. (Monatsschrift für Kriminalpsychologie und Strafrechtsreform, Heidelberg, 1909. 5. évf. 734-743. lap.)

E. HERMANN-MÜLLER-SCHÜRCH: *Kastration und Sterilisation aus sozialer Indikation*. (Zeitschrift für die gesamte Strafrechtswissenschaft. Berlin, 1912. 33. köt. 6. füzet, 611-636. lap.)

Nemrég jelent meg a könyvem, *Die Rassenhygiene in den Vereinigten Staaten von Nordamerika*, (München, Lehman, 1913. 237. lap), melyben az eugenika általános vázolásán kívül annak amerikai gyakorlati alkalmazását ismertetem: e könyv úgy európai, mint amerikai bírálók ítélete szerint kimerítően tárgyalja a kérdést és egy 700-nál több munkára kiterjedő irodalmi jegyzéket tartalmaz. Végül az angolul olvasók számára megemlítem annak az orvosnak legfontosabb cikkét, aki a magtalanítást Amerikában először alkalmazta: H. C. SHARP: *Vasectomy as a means of Preventing Procreation in Defectives*. (The Journal of the American Medical Association, Chicago, 111. 1909. 53. köt. 1897-1902. lap.)

Feltűnt talán, hogy olvasásra ajánlható magyar forrásmunkát eddig nem idéztem; nem tehettem, mert sajnos ilyen nincs és annak hiányát úgy látszik nem is érzi a közönség, mert egy az eugenikát ' és annak alkalmazását ismertető magyar könyvre kiadót találni eddig nem tudtam. Nem mint forrásmunkák, hanem mint fajegészségügyi vonatkozással bíró művek első helyen emelendők ki a magyar irodalomban X\PÁTHY ISTVÁN írásai, így főképpen: *A fejlődés törvényei és a társadalom*, (a Magyar Társadalomtudományi Egyesület könyvtára, 1. szám, 1912. 277 lap) és az e Szemlében közölt értekezés; az átöröklés kérdésével foglalkoztak többek között JENDRÁSSIK ERNŐ, KOLLARITS JENŐ, ENTZ GÉZA, MORAVCSIK EMIL. A *Huszdik Század* 1911-ben egy az eugenikáról rendezett nyilvános vita eredményéről számol be, mely egészen véve a környezet hatásának túlságos hangsúlyozásával és az átöröklés tényének elégtelen kidomborításával nem nyújt a fajegészségtan uralkodó eszméiről helyes képet.

Befejezésül azok számára, akik az e cikkben olvasásra melegen ajánlott munkák összességével megbirkózni nem akarnak, kiemelem a legfontosabbakat: SCHALLMAYER és SOMMER művét és a folyóiratok közül az *Archiv für Rassen- und Gesellschaftsbiologie*-t.

Hoffmann Géza.

Közgazdaság.

Oppenheimer legújabb könyve.

(F. Oppenheimer: Die soziale Frage und der Sozialismus. Jena 1912.)

OPPENHEIMER e könyve a szabad verseny dicshimnusa. Szabad verseny mellett a javak értéke az előállításukra szükséges munka értéke (tehát nem mennyisége, ideje) szerint igazodik. Kevesebb, de értékesebb munka megfelel több, de közönségesebb munkának. És – folytatja OPPENHEIMER – ez az igazságos, kívánatos állapot. A mai társadalomban azonban az egyedárúság megakadályozza a szabad verseny és így az igazságosság érvényesülését. Az egyedárúság az oka az érték-többletnek, annak, hogy a tokaji szőlősgazda tízannyit kap boráért, mint a kecskeméti, bár nem bajlódott többet a termeléssel, s a mai igazságtalan állapot létrehozásában nem minden monopólium egyaránt, sőt nem is minden egyedárúság bűnös, hanem csak egy: a földmonopolium. Mivel pedig föld van elég valamennyiünk számára, tehát földmonopolium alatt OPPENHEIMER nem általában a földtulajdont, hanem csak a nagybirtok-tulajdont érti. Ez az oka minden bajnak, érték-többletnek, a tőkekamatot sem véve ki.

A tőkésnek ugyanis csak akkor van nyeresége, ha olcsó munkásokhoz jut, az olcsó munkaerőt pedig a nagybirtokrendszer biztosítja. Azok, akiknek a (latifundiumok miatt) föld nem jutott, tömegesen állanak szolgálatba. Ilyenekre szorul a latifundium is ott, hol sok a parasztbirtok s így nem kapni munkást. Az ily távolról hozott munkások bére és útiköltsége nem lehet nagyobb a helybeli munkás által követelt bérnél. E bevándorlók természetesen versenyükkel csökkentik a bel-földi munkások bérét is.

A nagybirtokrendszer a hűbéri világ maradványa. A győzők a legyőzötteket, akik a földet művelték, bizonyos szolgálatokra (dézsmá, robot) kötelezték. Ennek maradványa a földjáradék. Mikor ugyanis a szabad költözködés elve diadalra jutott, az addig röghöz kötött paraszt túrhetetlen helyzetéből tömegesen vonult a városokba, ahol jobb megélhetés kínálkozott. Versenye természetesen a munkabér rohamos sülyedéséhez vezetett. A jobbágyfelszabadulás e kora az, melyet a közzgazdák, akik csak a városban történő eseményekre figyeltek, oly gyászosnak tartanak, mert az ipari mun-

kásság helyzetét aláásta. Elfelejtik, hogy a nép zömének valóságos örömnépe volt az a nap, mikor nyomorult helyzetéből valahogy szabadulhatott. A szabad versenynek kedvező hatása tehát még e korban sem tagadható, még kevésbé később, mikor, mint a statisztika tanúsítja, a munkásság helyzete egyre javult. A szabad verseny a jövőben is ezt a jótékony szerepet fogja játszani s előbb-utóbb a (föld-) monopólium megszűnéséhez vezet, megvalósítva a föld felosztását a parasztbirtokokra.

Könyve második részében a szerző MARX-ot és KAUTSKY-t bírálja. Különös figyelmet érdemelnek a MARX accumulációelméletét bonczolató érdekes és egészen eredeti fejtegetései.

OPPENHEIMER: – mint láttuk – az értéktanból indul ki. Ha az értéket – mondja ő – a kereslet-kínálatból magyarázzuk, fölmerül a kérdés, hogy mi mozgatja a kereslet és kínálatot? Felelet: a munkaérték. Ez az a titkos rugó OPPENHEIMER szerint, mely a kereslet-kínálat *mögött* működik s azt irányítja. OPPENHEIMER éppen fejetetejére állítja a dolgot. A munkaérték nem oka, hanem okozata, következménye a kereslet-kínálat viszonyának. Ha oka volna, akkor ugyanazon munka mindig ugyanazon kereslet-kínálati viszonyt teremtene s így értéke nem változhatnék, ami ellentmond a tényeknek. Viszont az ellenkező eset könnyen kimutatható. Hisz miért értékesebb egyik munka a másiknál? Talán azért jutalmazták az emberek jobban a festőt, mint a földmívest, mert nagyobb szükségünk van a művészetre, mint gabona-termelésre? Aligha. Vagy mert ritkább? A ritkaság magában véve megint nem elég. A ritkább, de kevésbé keresett munka értéktelenebb a kevésbé ritka, de nagyon keresett munkánál. Azonban bizonyos, hogy minél hasznosabb a munka, azaz minél többen és minél nagyobb mértékben érzik szükségét (kereslet) s minél ritkább, azaz minél kevesebb van belőle a piacon (kínálat), annál értékesebb. Például egy operettdiva munkája sokkal értékesebb (gazdaságilag! csak erről van szó) a legmagasabb szellemi és erkölcsi tulajdonságokkal kiváló szellemek alkotásainál, melyek az átlagember számára hozzáférhetetlenek s így az utánuk való kereslet csekély.

OPPENHEIMER szerint továbbá a csereviszony csak akkor igazságos, ha a jószágok a bennök megtestesített munkáknak (a szabad verseny által megállapított) értéke szerint cseréltetnek. Eszerint, mivel a munkaérték – mint láttuk – a kereslet-kínálattól függ: az igazságosság kérdésében is a kereslet-kínálat fog dönteni. OPPENHEIMER az igazságosságot a piacz állásától teszi függővé, vásári portékává degradálja.

De engedjük el neki e szemrehányást. Tegyük föl, hogy *tényleg* a kereslet-kínálat hivatott dönteni az igazságosságkérdésében. Ez alapon nem tudom elképzelni, miért volna

igazságtalan pl. az az eset, ha valaki az ő tokaji termésű borát (mely egyedárúságot élvez s így OPPENHEIMER szerint igazságtalan) drágán, árusíthatja. Hisz ugyanaz a kereslet-kínálat működik itt is. Ha egy operettdíva hangja révén, melyet szüleitől örökölt, többet keres egyetlen fellépéssel, mint a lángész 100 nap alatt és ez igazságos, méltányos dolog, miért volna igazságtalanság, hogy a tokaji szőlősgazda (szintén örökölt) szőleje megmivelésére fordított munkájáért tízszer annyit kapjon, mint kecskeméti collegája, hiszen ez is, mint az operettdíva, a kereslet-kínálatnak köszöni kivételes helyzetét.

Abban sincs nézetem szerint igaza OPPENHEIMER-nek, hogy a kisbirtok-rendszer tartósan fenmaradhatna. Ahol sok örökös-társ van, ezek egyike-másika kénytelen volna másnál munkát vállalni s mivel a munkáltató kevesebbet fizet, mint a munkás által előállított érték, így újra előállna az értéktöbblet. Különben is nehéz elképzelni a különböző minőségű földek igazságos felosztási módját.

De még inkább téved OPPENHEIMER, mikor a szabad versenytől várja a munkásság jólétének emelkedését. Nem írom a szabad verseny rovására én sem, hogy a mezőgazdasági munkásoknak a városba bocsátásával az ipari munkás helyzetét megnehezítette. Lehet, hogy ez végeredményben nagy nyereség volt, tekintettel a parasztságra. De ha már egyszer a mezőgazdasági és ipari munkás bére közt a színvonalkülönbség eltűnt, akkor a szabad verseny nem vezethet jóra. Miért? Szabad verseny mellett a bér a munkásokban való kereslet-kínálattól függ. Már pedig a statisztika szerint a népesség szaporodik, több a munkáskéz, nagyobb a munkáskínálat. Ez hátrány a munkásra, mely csak túlerős kereslettel volna ellensúlyozható. A kereslet oldalán azonban fontos, hogy a gép munkát takarít meg s így a technika haladásával az előbbinél nagyobb munkásseregnak alkalmazása a termelés óriási mérvű kiterjesztését eredményezi. Erre a vállalkozó csak a kereslet roppant emelkedése mellett szánja el magát; a kereslet pedig nem emelkedhetik ily mértékben, hisz a nép zöme szegény, nem képes fizetni. Az eredmény tehát: a szabad verseny hátrányos a munkásra. Ez a munkásság előtt annyira világos volt, hogy nem is látott más védekezést, mint a szabad verseny tökéletes ellentétéhez menekülni: monopolizálta a munkát.

Amikor az angol trade-unionok szabályozzák a munkapiacot, a mikor útiköltséget is adnak a munkásnak csak azért, hogy eltávolítsák az oly helyről, hol versenye társai érdekét veszélyezteti, amikor kikötik, hogy a vállalkozók csak kebelükbe tartozó munkásokkal szerződhetnek, amikor minden országok munkásai mindent elkövetnek a strikektörők visszatartására stb. stb., akkor nem csinálnak egyebet, mint-

hogy a versenyt nem engedik szabadon érvényesülni, azaz (mint OPPENHEIMER mondaná) a munkát mononolizálják. Az a béremelkedés tehát, amelynek folytonosságára OPPENHEIMER hivatkozik, nem a szabad versenynek, hanem éppen ellenkezőleg a részéről elítélt monopólium egy fájának következménye.

Mezey Lajos.

A porosz milliomosok.

(Rudolf Martin: Jahrbuch der Vermögen und Einkommen der Millionäre in Preussen. Berlin, 1912.)

A porosz milliomosok vagyonának és bevételének évkönyve címmel hatalmas, 1600 oldalas kötetben óriás adathalmazt bocsájt közre a német birodalmi belügyminisztériumnak egy volt kormánytanácsosa, MARIIN RUDOLF. Ezek az adatok már magukban véve is nem csekély érdeklődésre tarthatnak számot, az igazi érdekességet azonban a könyv előszava adja meg.

A könyv keletkezésének körülményei, melyeket a szerző előszavában szinte szenvedélyesen ad elő, megmagyarázzák a milliomosok iránti ellenszenvét. A munka már az 1911. évben elkészült, de a nyomában keletkezett, felindulás, majd a megindított bünvádi eljárás s a zaklatások tömkelege érthetővé teszi az illetékesek által éppenséggel nem kívánt évkönyv összeállítójának elkeseredettségét, aki azonban daczolt mindenkivel és megküzdve egy bünvádi eljárás minden következményével, a bünvádi eljárás *megszüntetése* után könyvét haladék nélkül kibocsájtotta.

A nagy vagyontömegek fontosságának elismerését már az ókorban megtaláljuk. A szerző ARISTOTELESRE utal, ki Spárta vagyoni viszonyaival foglalkozva, megállapította, hogy a spártai törvények által megszabott 9000 spártai telek az idők folyamán 1000 nagybirtokos tulajdonába ment át. Hivatkozik még DEMOSIHENESRE, PLINIUSRA, CICERÓRA, (Crassus és Verres milliói) s keserűen jegyzi meg, hogy – bár kétségtelenül ezek is soroltak fel tényeket és neveket, – de egyiküknél se tartottak ezért házkutatásokat. Magasabb erkölcsi és gazdasági politikai szempontból szükségesnek tartja, hogy ily hatalmas vagyontömegekről a köz informálva legyen, mert hiszen magánvagyon

tulajdonképpen nincs, s ha van, úgy ez csak a nemzeti közvagyonnak az egyénre bízott része csupán. Közérdek tehát, hogy ismeretes legyen, kik azok, akiknek a birtokában ily nagy vagyon van.

A nyilvánosság egyébként is – a szerző véleménye szerint – nem káros a pénz embereinek, sőt inkább megvédi őket azok ellen, akik hatalmuk segítségével őket vagyonuktól megfoszthatnák. A Fugger-ház a XV. és XVI. század pénz-aristokráciájának leghatalmasabbika tönkre megy, mert a fejedelmek hatalma nem törődik ethikai elvekkel, s a nagy homályban a felvett kölcsönök visszafizetéséről tudni sem akarnak. Manapság ez lehetetlen, mert a közvéleménynek minden fejedelmi hatalomnál kényszerítőbb nyomása az ilyen manipulációkat lehetetlenné teszi. De mindenképpen szükség van a nyilvánosságra, mert ez akadályozza meg a hamis bukásokat és erkölcstelen üzleteket is; a pénzvilágot tehát a nyilvánoságtól nemhogy elzárni nem szabad, de annak elzárkózottságát a legkisebb fokra kell leszállítani.

Ezt a célzt kívánja MARTIN megközelíteni, amidőn adatait közrebocsátja, s hogy igazolja magát, forrásait, s módszerét ismerteti.

Első sorban a német hivatalos statisztikára támaszkodik, s a nemzeti büszkeség hangján szól ezeknek a statisztikáknak megbízhatóságáról.

A német hivatalos statisztikai adatokat, a vagyoni és jövedelmi adók statisztikáját járasonként és városenként sorba véve ellátta a nevekkal, ami elképzelhetőleg nagy munkát adott; ezeknek az adatoknak helyességeért természetesen nem szavatol, s hangsúlyozza, hogy a hivatalos megállapításokat felelősség nélkül vette át.

Ezeket a hivatalos adatokat kiegészítette a saját tapasztalatai és hivatalos működése során szerzett egyéb adatokkal, felhasznált közzé nem tett adóketési tervezeteket is, s mint a német birodalmi belügyministerium kormánytanácsosa, s a vámtarifák és kereskedelmi szerződések megújítási munkálatainak szakelőadója, a termelési és forgalmi adatok birtokában sok olyan kiegészítést eszközölhetett, amelyeket gyakran nem szántak a nagy közönség elé.

Ismeretes volt előtte már 1892-től 1895-ig pontosan a jövedelmi és tőkekamat adóketés becslése, sőt 1895-től 1909-ig ezt évről-évre részletezve ismerte. S éppen ez a részletezés volt az oka annak a felzúdulásnak, amely az évkönyv közzétételének bejelentését nyomon követte. A vagyoni állapotok hullámzásának nyílt s hivatalos megállapítása úgy látszik erősen sértette az érdekeket, mert a megindított büntető eljárásra éppen ez szolgált alapul.

Az 1600 oldalra terjedő évkönyv 900 oldalon felsorolja

mindazokat, akiknek Poroszországban több mint egy millió márka vagyonuk van, a teljes név és cím, pontos lakcím, vagyon és évi jövedelem nagyságának feltüntetésével. Az évkönyv második része 600 oldalon keresztül tartalmazza a kimerítő életrajzi adatait az öt millió márkánál nagyobb vagyonnal bíróknak, s ezekhez fűzi megjegyzéseit is a különböző vagyonokra nézve. Az évkönyv harmadik része pedig a mintegy 100 oldalas betűsoros névmutató.

Ha az összegező számadatokat vizsgáljuk, azt találjuk, hogy Poroszországban ez időszereint *1 millió márkánál nagyobb* vagyonnal összesen 8.335 egyén rendelkezik. Ebből *2 millió márkánál nagyobb* vagyona 3.074, *5 millió márkánál nagyobb* vagyona pedig 747 egyénnek van.

A többszörös milliomosok között első helyen Krupp Berta szerepel, az 1902-ben elhalt Krupp Alfréd valóságos titkos tanácsosnak, az urakháza s az államtanácsos tagjának stb., a Krupp-család fejének leánya. Krupp Berta vagyona 187 millió márka, évi jövedelme pedig 17 millió márka. A sorban utána következik Henckel von Donnersmarck herceg, kinek óriás kiterjedésű földbirtokai vannak Poroszországban, Ausztriában és Oroszországban, vagyona 177 millió márka, évi jövedelme 12 millió márka. Poroszország harmadik leggazdagabb embere Hohenlohe Oehringen Keresztély herceg, szintén földbirtokos 151 millió márka vagyonnal és 7 millió márka évi jövedelemmel. 100 millió márkán felüli vagyonnal bír még Goldschmidt Rothschild Miksa báró, kinek 107 millió márka vagyona, és 3 – 4 millió márka évi jövedelme van.

Az itt felsorolt vagyontömegeket szemben a Fuggerek vagyona még legragyogóbb korszakukban is csekélynek látszik. 1527-ben a Fuggerek vagyona 14 millió márka, 1546-ban pedig, mint amely időben a legnagyobb voir, 33 millió márkát tett ki, amely azonban a pénz értékkülönbségének figyelembe vételével, jelentékenyen csökken.

Az évkönyv érdekes összehasonlítást is ad a Krupp-Henckel- és Rothschild családok vagyonának hullámvásáról az 1892 év óta.

Nem érdektelen megemlíteni, hogy 1892-ben a Rothschild család évi jövedelme 5.8 millió márka, a Krupp családé 6.8, a Henckel családé pedig 4.3 millió márka volt, míg 1895-ben a Rothschild család vagyona 204 millió, a Krupp családé 119, a Henckel családé pedig 71 millió márka volt. A Rothschild család évi jövedelme 6.1 millió, a Krupp családé 7.1, a Henckel 27 millió márka volt. Ettől az időponttól kezdve a Rothschild család vagyona és jövedelme fokozatosan csökken, a Krupp és Henckel családoké pedig majdnem egyenlő arányban gyarapodik. Kivétel csak az 1899. esztendő, amikor is a Rothschild vagyon 266 millió márkára szökik fel, 1902-ben azonban

majdnem felére, 130 millióra olvad le. 1908-ban a Rotschild vagyona 107 millió és 4 millió évi jövedelem, a Krupp vagyona 187 millió, a jövedelem 17 millió, végül a Henckel vagyona 177 millió márka, az évi jövedelem pedig 12 millió márka.

Bár a porosz milliomosok vagyoni viszonyainak arányai meg sem közelítik az amerikai milliárdosokét, ezeknek a hatalmas vagyontömegeknek a regisztrálása is kétségkívül érdekes.

Tors Tibor.

Politika

A Balkán szövetség és Magyarország.

(Gárdonyi Albert, Szennyei Kornél, Schneider Sándor, setényi József és Gerster Béla: A Balkánszövetség és Magyarország. Budapest, 1913.)

A balkáni háború nyomán közvetlen szomszédságunkban végbement gyökeres hatalmi eltolódások és a feltároló perspektívája új hatalmi alakulatoknak legközvetlenebbül érintik állami és nemzeti életünk jövőjét és valóságos életkérdésünkbe avatják azt, hogy a jövőben egyrészt minő viszony fog kifejlődni az egyes balkáni államok között és másrészt a Balkánon kialakuló új állami, esetleg szövetségi formációk és a magyar állam, illetve a kettős monarchia között. És életkérdéssé válik reánk nézve az is, hogy a balkáni államokkal szemben – amennyiben rajtunk múlik – minő magatartást kövessünk.

Belső közéletünket dúló áldatlan politikai harc – fájdalom – nem engedi meg, hogy e történeti pillanatban azzal az éber figyelemmel és odaadó érdeklődéssel kísérjük az eleven húsunkba vágó külügyi eseményeket, amely ösztönszerű megnyilatkozása szokott lenni minden életerős, egészséges állami és nemzeti szervezetnek. Különös méltatást érdemel tehát minden olyan magyar szellemi megnyilatkozás, mely a meghasonlott nemzetünk gondolkodását a jövőnk eldöntő balkánkérdés felé igyekszik terelni.

A *Balkánszövetség és Magyarország* címmel megjelent munka öt magyar szellemi munkásnak erről a kérdéstről egymástól függetlenül megalkotott véleményét tartalmazza és a kérdést történeti, gazdasági, katonai és külügyi szempontból éles világlátásba helyezi.

Ezek a nézetek lényegileg megegyeznek abban, hogy hatalmi állásunk kellő katonai megóvása mellett a Balkán-

államokkal szemben messzemenőleg barátságos, a szomszédok gazdasági érdekeit előmozdító, sőt a szövetségességig elmenni kész politikát kell folytatnunk. E politika előfeltételei azonban ma még nincsenek meg és csak, úgy létesíthetők, ha a kettős monarchia belső szerkezete az alkotó erők belső súlya és értéke szerint alakul át. Ennek folyamányaként a kettős monarchia súlypontjának Magyarországra kell áttolódnia és a monarchia külpolitikájának, valamint katonai politikájának a legerősebb, társadalmilag és államilag legjobban szervezett erőtenyezőre, a magyarságra kell támaszkodnia.

Magyarország a rá természetesen háruló hegemónikus állásnak súlyos terheit azonban csak úgy tudja vállalni és viselni, ha az eddigi gazdasági lekötöttségéből félszabadulva, akadálytalanul fejlesztheti ki gazdasági erőit és ennek folytán hatalmas, expansív gazdasági politikát követő ipari állammá válik. Az erők egyensúlyba jövése, illetve a központi elhelyezkedésű Magyarország természetes hegemoniája alatt consolidait és gazdaságilag virágzó dunai nagyhatalom természetes vonzóerőt fog gyakorolni a Balkán-Államokra és azokat a közös gazdasági érdekek szálaival fogja aHabsburgi monarchiához hozzáfűzni.

Ha ez a fordulat a monarchia kettős politikájában be nem következik és a consolidálás és az erőteljes gazdasági kibontakozás helyett továbbra is a természetellenes alárendeltségi és lekötöttségi viszonyok maradnak fenn; ha Ausztria gazdasági politikája továbbra is abban merül ki, hogy Magyarország ipari állammá való alakulását megakadályozza: az elgyengült, öncélú politikára nem alkalmas Habsburgi monarchia az orosz hatalom és a balkáni államok természetesen felkeltett aggressív és expansív törekvéseinek fog előbb-utóbb áldozatul esni.

Amint látható, a balkáni háborúk eredményei és külpolitikánknak ennek folytán nyilvánvalóvá lett kudarcza mindenik szerzőben azt a gondolatot ébresztette fel, hogy külpolitikánk nem nyugszik helyes alapokon és szinte egyértelműen vezetett annak megállapításához, hogy külpolitikánkból hiányzó *nemzeti impulsust* csak a magyarság erőteljes kifejlődése és a hegemónikus Magyarország megszületése adhatja meg.

A lemondásra, az erőink kicsiny lésére a ránk háruló felsőbbrendű hivatás elől való kitérésre tehát nincs okunk. Semmivel sem vagyunk hitványabbak más nemzeteknél, amelyeknek mindenikét hatalmas, nagy célok lelkesítik és viszik előre a boldogulás útján. Helyzetünk és erőnk megengedi, sőt fenmaradásunk lehetősége egyenesen megköveteli, hogy nagy célokat tűzzünk magunk elé, illetve, hogy a helyzetünkéből folyó nagy feladatokat bátran és félelem nélkül vállaljuk.

Gerster, Csetényi, Gárdonyi, Schneider és Szemenyei a nemzeti elaléltság, elkedvetlenedés és tompa közönyösség végzetes napjaiban a bátor önbizalom és a nemzeti újraéledés ígéit hirdetik és a magyar hegemonia hatalmas gondolatát hívják életre, amelynek rügyezését a nemzeti küzdelem siker-telensége néhány év előtt oly hamar el fagyasztotta.

Nem a hirtelen fellángolás és a csapongó képzelet szól a szerzők soraiból, hanem a történeti múlt, a gazdasági erők, a rideg tények higgadt és tárgyilagos szemlélete szinte önként ragadja őket olyan igazságok megállapítására, amelyek a magyar nemzet nagyrahivatottságára mutatnak és amelyek egy szebb jövő ragyogó képével tette, küzdelemre serkentenek.

Társadalmi politika.

Újabb lépés a munkaközvetítés terén.

A munkanélküliség elleni küzdelemnek kiemelkedő határköve marad a múlt év szeptemberében Gentben lefolyt nemzetközi conferentia, mely tisztázta a munkanélküliség elleni leg-hatalmasabb fegyvernek, a munkaközvetítésnek jelen állapotát s ennek alapján kitűzte azon irányelveket, melyek országonkénti megvalósítása a munkanélküliség ellen küzdő társadalmat nagy lépéssel fogja célja felé vinni.

A nemzetközi egyesületnek már az 1912 ben Zürichben tartott ülésén megállapított az az egységes kérdőív, mely hivatva volt lehetőleg kimerítően számot adni az egyes országokban fennálló munkaközvetítésről. A kérdőív kitöltése mellett minden nemzet előadója utasított a saját országában fennálló munkaközvetítés részletes commentálására is; ezenkívül a nemzetközi egyesület alosztályait képező nemzeti egyesületek felkértek arra, hogy a nyilvános és magánjellegű munkaközvetítésre vonatkozó és statisztikai anyaggal támogatott javaslatokat a nemzetközi egyesület legközelebbi ülésén előterjesszék.

A nemzetközi egyesület titkárához 18 állam küldte be a kitöltött kérdőív útján a vonatkozó adatokat. Bár az egyes országok jelentései csak közvetlenül a conferentia megnyitása előtt érkeztek be, mégis már a genti összejövetelen sikerült

nagy vonásokban a munkaközvetítés jelenlegi képét megrajzolni. Az adatgyűjtés e pillanatban bizony még ki nem elégtő állapotról ad számot: a sokféle szervezet, melyekkel a közvetítés megvalósításánál találkozunk, megakadályoz abban, hogy a munkapiacz szükséglete mindenkor tisztán álljon előttünk, hogy a munkakereslet és munkakínálat könnyen egymásra találjanak; nagy akadály az idevonatkozó statisztika kezdetlegessége is. E hátramaradottság okozza, hogy az egyre fenyegető munkanélküliség ellen nem tud társadalmunk ez időszerint hathatós rendszabályokat alkalmazni.

Már az általános jelentésekből is kitűnik a centralisatio szükségessége, ami egyébként elvben mindig a többség meggyőződése volt, s aminek megvalósítását eddig megakasztotta az a számos érdekelletét, amely különösen a munkaadók, s munkások részéről jelentkezett, valamint a gyakorlati megoldás nehézsége. Az egyes országok jelentéseinek áttanulmányozása ismét csak arra az eredményre vezet, hogy a kielégítő munkaközvetítés nem képzelhető el a jelenlegi szervezetlen állapot mellett, midőn az állami, községi, esetleg testületi s altruistikus közvetítés mellett fennállanak a munkaadók, sőt a munkások szakszervezeteinek hasonló célú intézményei is, melyek igen sok esetben egymással nem törődve, sőt egymás érdekei ellen működnek.¹⁾ Hogy a munkakereslet és munkakínálat egymásra találása ne csupán egyes községeken, esetleg csak egyes foglalkozási ágakon belül könnyítessék meg, hanem életképes szervezettel legyen biztosítható lehetőleg az összes községek, valamint a város és vidék között, egyszóval az egyes országon belül annak minden gazdaságilag külön elhatárolt területei között, ez oly nagyfokú követelés, mely a munkaközvetítés központi szervezetét nélkülözhetetlenné teszi.

És valóban ezt az irányt láthatjuk kialakulni minden modern államban, mely a munkaközvetítés kérdésének socialpolitikai berendezései között helyet juttatott. A centralisatioval szemben állanak a munkaadók s másrészt a munkásszakszervezetek azon törekvései, melyek nemcsak általában a közszolgáltatás jellegével bíró munkaközvetítés, hanem még az állami berendezésnek a paritás elve alapján álló megoldását is meggátolni igyekeznek. E legtöbb vonatkozásban jogosulatlan törekvéseknek nem nehéz okát adni, ha meggondoljuk, hogy úgy a munkaadók, mint a munkás szakszervezetek részéről a munkaközvetítés megszerzése csupán *hatalmi* kérdés, mert ez a legbiztosabb eszköze annak, hogy a két egymással szembenálló fél a munkafeltételek megállapításánál

¹⁾ L. bővebben e sorok írójának dolgozatát a Társadalmi Múzeum 1913. évi nov.-decz. számában.

magának túlsúlyt biztosítson. Világos, hogy ez egyoldalú érdekeket szolgáló törekvések meggátlása csak oly munkaközvetítés mellett lehetséges, mely ingyenes közszolgálat s mely a szabad, nyílt munkapiaczkövetelményeit mindenkor szem előtt tudja tartani.

Minthogy a genti nemzetközi konferencia tanácskozásain az angol munkaközvetítés több ízben is kiemeltetett mint a centralisatióból kiinduló systematikus szervezet mintaszerű megvalósítása, ezért nem lesz érdektelen az angol munkaközvetítés rendszerének rövid ismertetése, különösen azon eredmények figyelembe vételével, melyeknek kiindulása az 1909. év szeptemberében alkotott *Labour Exchanges Act*. E nagyfontosságú törvény 1910. februárius havában lépett életbe s így több mint három évi hatálya elég alkalmat nyújtott a gyakorlati használhatóság kipróbálása szempontjából. Eredetileg az egész angol királyság területén 11 munkaközvetítő-kerület állítottott fel mintegy 250 fiókintézettel a londoni központi intézet vezetése alatt. Később a kerületek száma az egységesebb szervezet követelményeképp nyolczra szállott le, ugyanakkor azonban a fiókintézetek száma 180-al növekedett meg. E vidéki munkaközvetítő hivatalokhoz csatlakoztak idővel a munkanélküliség esetére való biztosítást végző helyi intézetek (local agencies) számszerint 1.066-an. A közvetítést végző személyzet létszáma a három év alatt 1.461-ről 3.530-ra emelkedett; e számok nem foglalják magukban sem a női személyzetet, sem azokat, kik a két nembeli fiatalok elhelyezésével voltak megbízva Végül a fontosabb közvetítők külön alosztályokra oszlanak, melyek a biztosításra köteles vagy nem köteles munkásokat helyezik el s ez alosztályok ismét külön csoportba sorozzák a tanult s a nem tanult munkásokat Külön termekben gyűlnék össze a férfi, külön a női s külön a fiatalok munkakeresők.

A munkakereslet, illetőleg kínálat felvétele vagy előszóval, vagy levélben, esetleg telefon vagy távirat segélyével történik, még pedig szükséghez képest az egész országra kiterjedőleg. Ez annál inkább hangsúlyozandó, mert az ily széleskörű közvetítés biztosításával leginkább meg van a lehetőség arra, hogy minden munkaadó a neki leginkább megfelelő munkást, minden munkás pedig a neki legkedvezőbb munkát kapja meg. E helyesebb megoszlás térhódítása mellett szól, hogy az egyes intézetek székhelyén kívül eszközölt közvetítések száma rövid három év alatt 6.7%-ról 12.3% emelkedett. Az e közvetítésekkel kapcsolatban több mint 28 ezer esetben kiutalt utazási előlegek összege 1910 februárius havától 1913 márczius haváig 8.259 angol font volt, melynek alig 1.4%-a ment veszendőbe a vissza nem térítés miatt.

A munkaközvetítő-intézetek támogatására, különösen elvi

jelentőségű kérdések eldöntésében 17 tanács jellegével bíró szakbizottság (*Advisory Committies*) állítottatott fel, melyek tagjait a munkaadók és munkások közül egyenlő számban a kereskedelmi kormány nevezi ki s minden szakbizottság élén egy pártatlan elnök áll. Nem látszik azonban indokoltnak, hogv ily kevés számú bizottság végezze a felügyeletet és irányítást az egész királyság 430 közvetítő intézetére kiterjedő hatáskörrel, különösen nem ott, hol oly nagy ipari központok vannak, mint Angliában s ahol valószínűleg elég súlyos feladat jutna a minden egyes közvetítő-intézetnél külön felállított szakbizottságnak is, amellett, hogy az ily helyi bizottságok ilyképp a helyi szükségleteket is behatóbban ismerhetnék s azok kielégítésére esetleg megfelelőbb módot találhatnának. Igaz ugyan, hogy a bizottságok működése elsősorban elvi kérdések eldöntésére irányul, mégis a törvény világos intézkedése alapján egyéb, a közvetítéssel kapcsolatos ügyek is hatáskörükbe utalhatók.¹⁾

Igen említésreméltó tevékenységet fejtenek ki a nők elhelyezésével megbízott alosztályok, melyek nemcsak a londoni központi intézetben, de a vidéki intézeteknél is nők vezetése me lett működnek, valamint a fiatalok munkásokat közvetítő alosztályok, melyekhez külön védelmi és iparoktatási szaktanács (*Advisory Cowittee for juvenile employment*) rendeltetett 1913-ban szám szerint 38.

Fontos rendelkezést tartalmaz az országos biztosító törvény (*National Insurance Act*) 99. szakasza az alkalmi munkásokra vonatkozólag. A törvény, mely a betegség esetére való biztosításra is kiterjed, tehát a munkakínálat összes alanyait érinti, felhatalmazza az állami munkaközvetítő intézeteket, hogy azokkal a munkaadókkal, kik ez intézetek útján jutnak munkához, bizonyos megállapodást létesítsenek. E megállapodás célja, hogy az állami munkasközvetítő intézet az illető munkaadók számlájára a kötelező biztosításnak módját találja azon munkások részére is, kik az illető munkaadóknál nem egyfolytában állanak alkalmazásban, hanem csak alkalmi munkások (*casual labourers*). Ilyképp az alkalmi munkás részére is, bár több munkaadónál dolgozott egy hét leforgása alatt, épp úgy történik a biztosítás, mintha egész idő alatt állandóan ugyanazon a helyen lett volna alkalmazásban, aminek az az előnye, hogy az alkalmi munkások biztosítása is a kedvezőbb heti számítás alapján történhetik. Viszont a munkaadó kötelezettségének könnyebbitését szolgálja az a rendelkezés, mely szerint az egy munkaadónál dolgozó több al-

¹⁾ ... their functions are to advice and assist the Board of Trade in regard to any matters referred to them in connection with the management of Labour Exchanges. Lásd még különösen W. H. BEVERIDGE képviselőházi előadó jelentésének 35. szakaszát.

kalmi munkás munkaideje szintén az előnyösebb számítás alá eső munkahetekké összegeződik.

Nagyfontosságú kérdés ezek után az, hogy az itt röviden vázolt centralis angol munkásközvetítő rendszer miképp vált be a gyakorlatban. Erre vonatkozólag érdekes beszámolót nyújtott a nemzetközi konferencián CARADOG JONES, aki jelentésében azokat a tapasztalatokat ismertette, melyeket a munkanélküliség leküzdésére alakult nemzetközi intézet kezdeményezésére az angol egyesület körkérdései eredményeztek. A főbb kérdések ezek voltak: milyen állást foglalnak el egyrészt a munkaadók, másrészt a munkások az állami munkásközvetítéssel szemben; milyen hatást tudott ez intézmény gyakorolni a foglalkozás tartamának állandósítása s a munkabérek tekintetében; a közvetítés gyorsaságának előmozdításával mily eredményeket ért el a munkanélküliség csökkentése körül; mily hatással volt az alkalmi munkások helyzetére stb. A konferencia elé terjesztett jelentés nemcsak kiküldött szakértők, a közvetítő intézetek hivatalnokai véleményét, hanem ami még jelentősebb, maguknak az érdekelteknek a felfogását is visszatükrözi. Ezek szerint a nyilvános munkaközvetítő intézeteknek mindenekelőtt nagy nehézségekkel kellett megküzdeniük, melyek közül első helyen említendő az a bizalmatlanság, amelylyel nemcsak a munkaadók, de a munkások is ez új intézményt fogadták. Ennek oka abban keresendő, hogy a régebbi községi munkaközvetítő irodák (Labour Bureaux) a hozzájuk fűzött várakozásnak nem tudtak megfelelni, főleg azon oknál fogva, mert az 1905. évi törvény ez irodákat bízta meg a szükségmunka szervezésével és kiutalásával, s így ez irodákra hárult az alkalmi munkások legalsó rétegét a munkaadókkal összekötésbe hozni, kik a legtöbb esetben nem voltak megelégedve a hozzájuk küldött munkaerővel s a közvetített munkások túlnyomó részét kénytelenek voltak ismét elbocsátani. Ilyképpen a mindkét részről felmerült elégedetlenség a községi közvetítő irodák hitelét rövid idő alatt teljesen aláásta.

A másik szintén nem kicsinylendő akadály, mely a nyilvános munkaközvetítés eredményességét veszélyeztette, abban a nagy ipari és kereskedelmi fellendülésben találja okát, mely az angol gazdasági életet a közelmúlt évek alatt jellemezte. Ugyanis az utóbbi időkben különösen nehéz volt a tanult munkaerő utáni keresletet kielégíteni, s ezért gyakran physikailag és erkölcsileg is alsóbb rendű munkások közvetítése volt csak lehető, ami természetesen a nyilvános munkaközvetítő intézetek hírnevének ismét sokat ártott. A kötelező biztosításról szóló törvénynek (*Insurance Act*) 100. szakasza ugyan kimondja, hogy ezeket a kevésbé használható munkásokat (*unemployables*), kik többszöri kísérletezés után sem

nyertek alkalmazást, amennyiben ennek oka a szükséges ismeretek hiányában van, azokban a foglalkozásokban, melyre vállalkoznak, ki kell képeztetni a munkanélküliségi alap (*unemployment fund*) terhére. A törvény e rendelkezése azonban eddig a gyakorlatban még nem próbáltatott ki eléggé.

Az említett nehézségek mellett természetesen a radikális irányú szakszervezetek izgatásának is nem kis szerep jutott; mégis c nagy akadályokat mindinkább sikerül leküzdeni, aminek főleg az a magyarázata, hogy Angliában a nyilvános munkaközvetítést a munkanélküliség elleni kötelező biztosítással sikerült egybekapcsolni, ami a szervezett munkások bizalmát mind nagyobb mértékben megszerzi e közintézmény számára.

A munkaközvetítés kérdésével foglalkozó angolországi enquete a munkaadók véleményét is megkérdezte; a felelet az volt, hogy a nyilvános munkaközvetítők nem tudnak kielégítő munkaerőt szolgáltatni, s hogy emellett a szakszervezetek érdekeit igyekeznek elősegíteni. Az enquete kiküldött szakértői azonban ezen utóbbi vád teljes alaptalanságáról győződtek meg s csak azt ismerték el, hogy a nyilvános munkaközvetítés néha tényleg nem teljesítette feladatát oly mértékben, mint az kívánatos lett volna, aminek magyarázata a fentebb előadottakból világosan kitűnik. Sokkal őszintébb és nagyobb jelentőségű az a vélemény, mely a munkaközvetítők működéséről a munkásság körében alakult ki. A munkások túlnyomó része ugyanis eleinte kétségbe vonta, hogy a munka elnyerése könnyebben történék a nyilvános közvetítők segítségével. Az enquete során kiderült azonban, hogy ez a felfogás csak a tanult és szervezett munkásokra nézve állhat fenn egy és ugyanazon községen belül, ellenben oly esetben, midőn a munkaközvetítés más községekbe történik, a nyilvános közvetítő intézetek legalább is oly gyorsan czélt érnek, mint a munkások által fentartott *Trade Union*-ok. Ami pedig a szervezetlen munkásokat illeti, ezeknek a nyilvános közvetítő intézetek rendkívül nagy szolgálatokat tesznek. Számos panasz hangzik végül a munkások részéről az általuk bürokratikusnak (*red-tape*) nevezett közvetítő eljárás ellen, melylyel a közvetítő személyzetnek a munkaadók megbízásából folyó kérdezősködését akarják megbélyegezni. E panaszok éle a tanult munkások részéről különösen az életkor utáni kérdezősködés ellen irányul, mert bizonyos üzemek első sorban fiatalabb munkaerőket kívannak alkalmazni; világos azonban, hogy ez üzemek számára idősebb munkásokat közvetíteni úgyszólván céltévesztett dolog volna.

A nyilvános munkaközvetítő intézetek ellen támasztott akadályok tárgyilagosan véve mind oly természetűek, melyek eddig az átmeneti idő alatt úgyszólván szükségképpen merül-

tek fel, s melyek elhárítása már a közel jövőben megtörténhetik. Rövid fennállása óta s az átmenetileg tapasztalt fogyatkozások ellenére is az angol nyilvános munkaközvetítés hivatva van arra, hogy a jövő socialpolitikai berendezései között igen fontos és áldáshozó szerepet töltsön be.

Petheő Kálmán.

Magyar Társadalomtudományi Egyesület.

Előadás az Északamerikai Egyesült-Államok bevándorlási politikájáról.

Februárius hó 25-én egyesületünk felolvasó estét tartott, melyen PAIKERT ALAJOS felolvasta PIVÁNY JENŐ dolgozatát az Egyesült-Államok bevándorlási politikájáról. A dolgozatot a cikkek között közöljük. Ezután PAIKERT ALAJOS az alábbiakat fűzte maga részéről mint Amerikában töltött éveiben szerzett tapasztalatai eredményét az előadáshoz.

Az Egyesült-Államok fokozatosan elzárkóznak a nekik nem kívánatos elemek elől és egyre szigorúbb kiválasztásnak vetik alá a partjaikra bevándorlókat, sőt vannak törekvések az Unión belül, amelyek a bevándorlást lehetőleg teljesen megszüntetni kívánják. Ez az elzárkózás ma azonban csak az Unió, vagyis az Egyesült-Államok részéről tapasztalható. Északamerika másik hatalmas állama, Kanada, ma még nagyon óhajtja a bevándorlást, mert neki telepesre van szüksége, ki a praerieket feltörje, erdeit irtsa és hasznosítsa, vonatait építse. Hogy pedig ezen célját elérje, vagyis egyrészt minél hamarabb ma még igen gyér népességét gyorsabban szaporítsa, másrészt kihasználatlanul heverő termőföldjeit, erdőségeit, bányáit stb. feltárja, sajnos, sokszor nálunk joggal elítélt eszközökhöz folyamodik. Tehát amíg az Unió megszorítja a bevándorlást és az odaérkezőknek csak testileg és lelkileg legjobb típusait óhajtja megtartatani, addig Kanada ma még bevándorlásra csábít.

Mindkét körülményt a magunk szempontjából állandóan éber figyelemmel kell kísérnünk és eszerint cselekednünk.

Nekünk a kivándorlást megkönnyítenünk nem szabad, nemzetünk minden nagyobb vérvesztése helyre pótolhatatlan kár. Szigorúan kell ügyelnünk arra, hogy népünket lelketlen

ügynökök hamis vagy túlzott ígéretekkel hazájuktól el ne tántorítsák.

Viszont azonban a kivándorlást teljesen megszüntetni nem lehet. Ezen migrációban sok jó is rejlik és ha már teljesen megakadályozni nem bírjuk, úgy igyekezzünk kivándorlottjainkat továbbra is igazi jóindulatú és hathatós védelmünkben részeltetni, így ottlétüket hasznunkra és nemzetünk hasznára fordítani. Ez tette Angliát, Németországot, Franciaországot s sok más hatalmas nemzetet nagygyá, hogy a szűkebb haza határain kívül élő honfitársait is mindig a magukéinak ismerték és őket teljes energiával meg is védték, sőt értük igen sokszor harcba állani is készek voltak. Ez a helyes imperialistikus politika, melyet nekünk követni nem ábránd, hanem igenis reális és gyakorlati lehetőség. Itt nemcsak az Amerikába kivándorlottakra gondolok, hanem a föld bármely részén élőkre.

Feltűnő az európai tanulmányozó előtt, hogy az amerikai Egyesült-Államok oly hamar elégték meg a bevándorlást. Ha tekintetbe vesszük az Unió óriási térbeli kiterjedését, a megteltséget 'későbbre vártuk volna. De itt egy igen fontos körülményt kell kiemelni, amelyet a legtöbb szerző fel nem említ, mert azt az amerikaiak maguk is igen ritkán teszik és ez a következő. Az Egyesült-Államoknak majdnem egyharmada az úgynevezett sivár, vagy félig sivár (arid and semi arid) területekhez tartozik, vagyis Amerikának kétharmada ma még vagy egészen terméketlen, sivár, vagy pedig nagyon nehezen, csak költséges öntöző művekkel s hasonló eljárásokkal nyerhető meg a culturának. Ez volt egyik főoka annak, hogy az Unió területe oly hamar telt meg, vagyis oly hamar kezdték visszaszorítani a települni óhajtok tömegeit.

Szerény nézetem szerint ez a visszaszorító folyamat a jövőben folytatódik, tehát az Unió előreláthatóan még jobban csökkenteni fogja a bevándorlást. Természetesen lesznek közben hullámvázások is. Ezen hullámvázások sokszor gazdasági válságokra, sokszor pedig a változó kormányirányokra vezethetők vissza, amelyek a két, állandóan a hatalomért küzdő nagy párt, a republikánus vagy a demokratikus párt uralomra jutásával jutnak érvényre. Tehát valószínűnek mondható, hogy a kivándorlás Amerika felé fokozatosan apadni fog, mert hisz Kanada is belátható időben megtelik és az Unióhoz hasonlóan nehezíteni fogja idővel bevándorlását. Ugyanez áll Dél-Amerikára is.

Addig azonban a most ébredező ázsiai continens jobban kezdi majd vonzani vállalkozó embertársainkat és azért előre mondható, hogy néhány év múlva a népvándorlás *nyugat* felé megfordul s lassan, de fokozatosan *kelet* felé irányul. Ugyan-

azon időben azonban el kell készülnünk arra, hogy Ázsia számtalan milliói is lassan felkerekednek s nyugat felé bocsátanak ki majd rajokat, mindenesetre majd nagyobb számban, mint a nyugatiak kelet felé. Ezt az úgynevezett sárga veszedelmet illetve helyes és mindkét félre hasznos mederbe irányítani, ez az előrelátó államférfiú kötelessége leend.

Mindenesetre tanácsos, hogy az emberiség migrációjának ezen fontos és nemsokára előttünk álló problémájával ma most is foglalkozzunk, nehogy nagy és meglepő események bennünket készületlenül találjanak.